

**2017-Cİ İLDƏ AZƏRBAYCANDA İNSAN HÜQUQLARINA DAİR HESABAT****QISA İCMAL**

Konstitusiyaya əsasən Azərbaycan prezident üsuli-idarəsi olan respublikadır. Qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həyata keçirir. Prezident Administrasiyası aparıcı hakimiyyət orqanı olmaqla qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri üzərində hakim mövqeyə malikdir. 2015-ci ildə qanunvericilik orqanlarına keçirilən seçkilər Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) seçki müşahidə missiyasının təşkil olunmaması səbəbindən tam şəkildə qiymətləndirilə bilməmişdir; müstəqil müşahidəçilər ölkədə qanunsuzluğa yol verildiyini bildirmişdir. 2013-cü ildə keçirilən prezident seçkiləri ATƏT-in demokratik seçkilər ilə bağlı əsas standartlarının bir çoxuna cavab verməmişdir.

Vətəndaş hakimiyyəti təhlükəsizlik qüvvələri üzərində faktiki nəzarəti həyata keçirmişdir.

Separatist qüvvələr Ermənistanın dəstəyi ilə Dağlıq Qarabağın böyük hissəsini və onun ətrafında olan Azərbaycana məxsus yeddi rayonu öz nəzarətləri saxlamağa davam etmişdirlər. Dağlıq Qarabağın yekun statusu məsələsi Fransa, Rusiya və Birləşmiş Ştatların sədrlik etdiyi ATƏT-in Minsk Qrupunun himayəsi altında beynəlxalq vasitəçiliyin əsas müzakirə mövzusu olmaqda qalmışdır. Təmas xətti boyunca atəşkəsin pozulması halları qeydə alınmışdır. Davamlı atışmalar və artilleriya atəşi nəticəsində hərbiçilər və mülki şəxslər arasında ölənlər və yaralananlar olmuşdur. 2016-cı ilin aprel döyüşlərindən sonra münaqişə tərəfləri Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə (AİHM) şikayət ünvanlamaqla bir-birini vəhşiliklər törətməkdə ittiham etmişdirlər. Bu şikayətlər AİHM-də hələ də həllini gözləməkdədir.

İnsan hüquqlarının pozulması ilə bağlı hallar arasında qanunsuz və ya qəsdən törədilmiş qətlər, işgəncə, cəzaçəkmə müəssisələrində mövcud olan ağır və həyat üçün təhlükəli şərait, qanunsuz həbslər, məhkəmə müstəqilliyinin olmaması, siyasi məhbuslar, diffamasiyanın kriminallaşdırılması, jurnalistlərin fiziki hücumlara məruz qalması, məxfiliyə zorakı müdaxilə, şübhəli ittihamlarla həbs, seçilmiş fəallara, jurnalistlərə, dünyəvi və dini müxalifət nümayəndələrinə qarşı amansız rəftarlar, ifadə, toplaşmaq və birləşmək azadlığının məhdudlaşdırılması, veb-saytların bloklaşdırılması, çoxlu sayda jurnalistin və fəalın hərəkət azadlığının məhdudlaşdırılması, siyasi iştirakla bağlı ciddi məhdudiyyətlərin tətbiq olunması, dövlət aparatında korrupsiyanın tez-tez başverməsi, lezbiyan, gey, biseksual və transgender (LGBT) şəxslərin polis tərəfindən həbs olunması və işgəncələrə məruz qalması, uşaq əməyinin istismarı qeydə alınmışdır. Hökumət bu halları aradan qaldırmaq üçün ciddi səy göstərməmişdir.

Hökumət insan hüquqlarını pozan əksər məmurları cəzasız qoymuşdur. Cəzasızlıq problemi aradan qaldırılmamışdır.

**Bölmə 1. Şəxsin toxunulmazlıq hüququna hörmət, o cümlədən:****a. Özbaşına və digər qeyri-qanuni və ya siyasi qətlər**

Hökumətin və ya hökumət idarələrinin özbaşına və ya qeyri-qanuni qətl törətdiyini göstərən məlumatlar qeydə alınmışdır.

İnsan hüquqları müdafiəçiləri və kütləvi informasiya vasitələri ilə ərizində ölümə nəticələnən ən azı altı işgəncə və ya fiziki zorakılıq halının baş verməsi barədə məlumat vermişdir. Heç bir mənbədə bu halların dəqiq sayı göstərilməmişdir.

Aprelin 28-də müxalifətçi-blogger Mehman Qələndərov şübhəli şəraitdə Kürdəxanı İstintaq Təcridxanasında vəfat etmişdir. Təcridxanadan onun özünü asaraq intihar etdiyi və onun ölümü ilə bağlı cinayət işinin açıldığı bildirilmişdir. Daha əvvəl həbs edilmiş tanınmış hüquq müdafiəçisi Leyla Yunus Qələndərovun özünü asmaq üçün uzun müddət nəzarətsiz qalmağına yol verilməməli olduğunu bildirmişdir. Bloggerin ölümü ilə bağlı aparılan istintaqın nəticələri barədə heç bir məlumat verilməmişdir. Jurnalistlərin dediyinə görə Qələndərovun meyiti o qədər qısa zaman ərzində və gizli şəkildə basdırılmışdır ki, bu müddətdə meyitin üzərində zorakılıq əlamətinin olub-olmaması ilə bağlı axtarış aparmaq mümkün olmamışdır.

Mayda kütləvi informasiya vasitələrində yaz aylarında casusluqda ittiham olunan beş hərbcinin polis nəzarəti altında naməlum şəraitdə öldüyü ilə bağlı məlumatlar yayılmışdır. Deyilənə görə hərbcilər tələsik olaraq dəfn olunmuş və yaxınlarına onların meyitlərini görməyə icazə verilməmişdir, yəni onların meyitləri zorakılıq əlamətlərinin olub-olmaması ilə bağlı yoxlanışdan keçirilməmişdir.

Separatist qüvvələr Ermənistanın dəstəyi ilə Dağlıq Qarabağın böyük hissəsini və onun ətrafında olan Azərbaycana məxsus yeddi rayonu öz nəzarətləri saxlamağa davam etmişdirlər. Dağlıq Qarabağın yekun statusu məsələsi Fransa, Rusiya və Birləşmiş Ştatların sədrlik etdiyi ATƏT-in Minsk Qrupunun himayəsi altında beynəlxalq vasitəçiliyin əsas müzakirə mövzusu olmaqda qalmışdır. Təmas xətti boyunca atəşkəsin pozulması halları qeydə alınmışdır. Davamlı atışmalar və artilleriya atəşi nəticəsində hərbcilər və mülki şəxslər arasında ölənlər və yaralananlar olmuşdur. 2016-cı ilin aprel döyüşlərindən sonra münaqişə tərəfləri AİHM-ə şikayət ünvanlamaqla bir-birini vəhşiliklər törətməkdə ittiham etmişdirlər. Bu şikayətlər AİHM-də hələ də həllini gözləməkdədir.

Yerli hüquq müdafiə təşkilatlarının 20 noyabr tarixinə olan məlumatına görə, sui-qəsd və xidmət yoldaşı tərəfindən öldürülən əsgərlər də daxil olmaqla təhlükəsizlik qüvvələrində döyüşlə bağlı olmayan səbəblərdən ən azı 40 ölüm faktı qeydə alınmışdır.

**b. İtkin düşmə**

Hökumət orqanları tərəfindən hər hansı şəxsin itkin düşməsi ilə bağlı məlumat verilməmişdir.

Əsir və itkin düşmüş, girov götürülmüş vətəndaşlarla əlaqədar Dövlət Komissiyası Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı olaraq 3868 vətəndaşın itkin düşdüyünü bildirmişdir. Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsi (BQXK) Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqəli itkin düşmüş şəxslərin işlərini araşdırmış və itkin düşmüş şəxslərin ümumi siyahısını hazırlamaq üçün hökumətlə birlikdə işləmişdir. BQXK-nın verdiyi məlumata əsasən, münaqişə ilə bağlı olaraq 4496 nəfərdən çox şəxs itkin düşmüşdür.

### **c. İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya təhqiramiz davranış və ya cəza**

Konstitusiyaya və cinayət məəcəlləsində bu cür davranış və cəzaların qadağan olunmasına və bununla bağlı 10 ilədək həbs cəzasının nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, işgəncə və digər amansız rəftar hallarının baş verməsi ilə əlaqədar əsaslı iddialar irəli sürülmüşdür. Deyilənə görə polis orqanları təhqiramiz yollara əl atmaqla məhbusları təqsirli olduqlarını etiraf etməyə məcbur etdikləri üçün, kobud rəftar halları əksərən polis nəzarətində olan məhbuslara qarşı qeydə alınmışdır.

Yanvarın 9-u məşhur blogger və "Reportyorların Azadlıq və Təhlükəsizlik İnstitutu" (RATI) İctimai Birliyinin sədri Mehman Hüseynov polisə müqavimət göstərməkdə ittiham olunaraq həbs edilmişdir. Ertəsi gün keçirilən mətbuat konfransında o, polis nəzarətində olduğu müddətdə işgəncələrə məruz qaldığını bildirmişdir. Nizami Polis İdarəsinin rəisi Mehman Hüseynova diffamasiya üzrə ittiham irəli sürmüş və 3 mart tarixində Bakı məhkəməsi onu günahkar hesab edərək iki il müddətinə azadlıqdan məhrum etmişdir. Aprelin 12-də Bakı Apelyasiya Məhkəməsi Hüseynovun apelyasiya şikayətini rədd etmiş və 29 sentyabr tarixində Ali Məhkəmə işi yenidən baxılması üçün Bakı Apelyasiya Məhkəməsinə geri qaytarmışdır. Dekabrın 15-də apelyasiya məhkəməsi yenidən ilkin hökmü təsdiqləmişdir.

Cəzaçəkmə müəsisələrində məhbusların işgəncələrə məruz qalması ilə bağlı məlumatlar da qeydə alınmışdır. Məsələn, avqust ayında kütləvi informasiya vasitələri və insan hüquqları müdafiəçiləri həbsdə olan Müsəlman Birliyi Hərəkatının üzvləri Abbas Hüseynov və Cabbar Cabbarovun Qobustan cəzaçəkmə müəsisəsində işgəncələrə məruz qaldığını bildirmişdir. İddia olunur ki, Hərəkatın sədr müavini Abbas Hüseynov Qobustan cəzaçəkmə müəsisəsinin cəza kamerasında "sanki çarınıxa çəkilməmiş" kimi qandallanıbmış. Səlahiyyətli orqanlar bu iddialar ilə bağlı heç bir araşdırma aparmamışdır (baxın: bölmə 1.e.).

Deyilənə görə, hakimiyyət orqanları kobud rəftarla üzləşdiyini iddia edən məhbuslar ilə bağlı müstəqil məhkəmə ekspertizasının aparılmasını faktiki olaraq qadağan etmiş və həmin məhbusların vəkilə müraciət etmək imkanlarının qarşısını almış, müxalifət tərəfdarlarının və digər fəalların üzləşdikləri bu qadağalar polis əməkdaşlarının məhbuslara qarşı heç bir risk daşımada kobud davranması hallarının sayını artırmışdır. Hüquq müdafiəçiləri hakimiyyət orqanlarının təhlükəsizlik xidmətinin əməkdaşlarının jurnalist Əfqan Muxtarlıya qarşı törətdikləri fiziki zorakılığın izlərini itirmək üçün məhkəmə ekspertizasını 38 gün gecikdirdiyini bildirmişdirlər (baxın: bölmə 2.a.).

Dövlət orqanları nəzarət altında olan məhbus və saxlanılan şəxsləri təcavüzlə təhdid

etmişdir. Məsələn, sentyabr ayında həbs olunmuş lezbiyan, gey, biseksual və transgender (LGBT) şəxslər polis əməkdaşlarının onları zorlamaqla təhdid etdiklərini və bəzi hallarda dəyənəkləri ilə zorladıklarını bildirmişdirlər. Məhbusların çoxu bu cür təhdidlər barədə heçnə açıqlamamışdır.

İl ərzində yerli müşahidəçilər hərbi hissələrdə hədə-qorxu və kobud rəftarın olduğunu bildirmişdirlər. Lakin Müdafiə Nazirliyi hərbi hissələrin komandirlərinin cavabdehliyini artırmaq məqsədilə əsgərlərin kobud davranışla bağlı məlumat verməsi üçün “Qaynar xətt” xidməti yaratmışdır. Bildirilir ki, bu xidmətin yaradılması silahlı qüvvələrdə vəziyyətin yaxşılaşmasına səbəb olmuşdur.

### **Cəzaçəkmə müəssisələrinin və istintaq təcridxanalarının vəziyyəti**

Həbsxanaların monitorinqi üzrə nüfuzlu təşkilatlardan biri qeyd etmişdir ki, məhbusların sayının həddən artıq çox olması, qidalanmanın düzgün təmin olunmaması, istilik və havalandırma sisteminin qənaətbəxş vəziyyətdə olmaması və tibbi xidmətin zəif olması səbəbilə cəzaçəkmə müəssisələrindəki şərait ağır və həyat üçün təhlükəlidir. Həbsdə saxlanılan şəxslər, həmçinin yerli məhkəmələrin istintaq təcridxanalarında məhkəməni gözləyən zaman qeyri-insani davranışlar ilə üzləşdiklərini bildirmişdirlər. Onlar bu təcridxanalarda havalandırma və sanitariya şəraitinin pis olduğunu qeyd etmişdirlər.

Fiziki şərait: Penitensiar xidmət əməkdaşları kişilər və qadınları eyni istintaq təcridxanalarında, lakin ayrı-ayrı kameralarda saxlayırlar, hökm oxunduqdan sonra isə qadınlar ayrı cəzaçəkmə müəssisələrinə göndərilir. Yerli QHT-lərin müşahidəçiləri qadın məhbusların kişi məhbuslarla müqayisədə adətən daha yaxşı şəraitdə yerləşdirildiyini, daha müntəzəm şəkildə nəzarətdən keçdiklərini, təlim və digər fəaliyyətlərə daha sıx şəkildə cəlb olunduqlarını, lakin bununla belə kişi məhbusların üzləşdikləri problemlərin əksəriyyətindən onların da əziyyət çəkdiklərini bildirmişdirlər. İnsan hüquqları üzrə müşahidəçilər böyüklər üçün nəzərdə tutulan cəzaçəkmə müəssisələrində yeddi yaşdan kiçik uşaqların həbs olunmuş anaları ilə birlikdə qaldığı barədə məlumat vermişdir. Həbs olunmuş yeniyetmə cinayətkarlar 20 yaşa çatana qədər yeniyetmələr üçün nəzərdə tutulmuş cəzaçəkmə müəssisələrində saxlanıla bilərlər.

Hökumət yeni cəzaçəkmə müəssisələri inşa etməyə davam etsə də, Sovet dövründə tikilmiş və hazırda istifadədə olan bəzi cəzaçəkmə müəssisələri beynəlxalq standartlara cavab vermir. Məlumatla görə, Qobustan cəzaçəkmə müəssisəsi, 3 saylı cəzaçəkmə müəssisəsi, 14 saylı cəzaçəkmə müəssisəsi və vərəm xəstəsi olan məhkumların müalicəsi mərkəzindəki vəziyyət olduqca pisdir.

İnsan hüquqları müdafiəçiləri mühafizəçilərin bəzən məhbusları döyməklə və onları cərimə təcridxanalarında saxlamaqla cəzalandırdıklarını bildirmişdirlər. Yerli və beynəlxalq müşahidəçilər ciddi rejimli Qobustan cəzaçəkmə müəssisəsində vəziyyətin xüsusilə acınacaqlı olduğunu qeyd etmişdirlər.

Bəzi məhbuslar onlara gəzinti imkanı yaradılmadan uzun müddət həbs müddətlərini

davam etdirdiklərini iddia etmişdirlər. Onlar, həmçinin yerləşdirildikləri cəzaçəkmə müəssisəsində adam sayının müəssisə üçün nəzərdən tutulandan çox olduğunu, havalandırmanın lazımı şəkildə təmin olunmadığını, sanitar qovşaqların pis vəziyyətdə olduğunu və onlara müvafiq qaydada tibbi xidmət göstərilmədiyini bildirmişdirlər. Milli ombudsman artıq bəzi dərmanların cəzaçəkmə müəssisələrinə gətirildiyini qeyd etsə də, vəkillər Bakı cəzaçəkmə müəssisəsinin əməkdaşlarının müxalifətçi Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədr müavini Gözəl Bayramlı üçün lazım olan dərmanları verməkdən imtina etdiyini və nəticədə onun səhhətinin daha da pisləşdiyini demişdir.

Keçmiş məhbuslar və həbs edilmiş fəalların ailə üzvləri məhbusların sanitar qovşaqlardan və hamamlardan istifadə etmək və yemək əldə etmək üçün əksər hallarda rüşvət ödəməli olduqlarını bildirmişdirlər. Qanunvericiliyə əsasən, məhbusların rəsmi şəkildə onlara verilən qida ilə yanaşı gündəlik olaraq əlavə qida əldə etməyinə yol verilsə də, penitensiar xidmət əməkdaşlarının bəzən məhbuslar və məhkumların öz ailələri tərəfindən göndərilmiş qida bağlamalarını əldə etməyinə icazə vermədikləri qeyd olunmuşdur. Bəzi həbsxanalar və istintaq təcridxanaları məhbusları içməli su ilə təmin etməmişdir.

İdarəçilik: Məhbusların əksəriyyəti heç bir senzura aparılmadan məhkəmə orqanlarına və Ombudsman Aparatına şikayət ünvanlaya bildiklərini desələr də, cəzaçəkmə müəssisələrinin rəhbərliyinin məhbusların yazışmalarını müntəzəm qaydada oxuduqları barədə məlumat daxil olmuşdur. İnsan hüquqları müdafiəçiləri ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrindəki bəzi məhbusların öz şikayətlərini ünvanlamaq üçün çətinliklərlə üzləşdiklərini bildirmişdirlər. Ombudsman Aparatı şikayətlərlə əlaqədar cəzaçəkmə müəssisələrinə müntəzəm qaydada baş çəkdiklərini və araşdırmalar apardıklarını qeyd etmişdir. Fəallar Ombudsman Aparatının məhbusların şikayətlərinin həlli üçün lazımı qədər səy göstərmədiklərini, məsələn, Müsəlman Birliyi Hərəkatının sədr müavini Abbas Hüseynov və N!DA fəalı Bayram Məmmədov kimi şəxslərin işgəncə və fiziki zorakılığa məruz qalması ilə bağlı iddiaları araşdırmadıqlarını bildirmişdirlər.

Cəzaçəkmə müəssisələrinin rəhbərliyi müəyyən hallarda məhbusların, xüsusilə də siyasi səbəblərdən həbs olunmuş şəxslərin öz vəkilləri və ailə üzvləri ilə görüşünü məhdudlaşdırmışdır.

Müstəqil monitoring: Hökumət beynəlxalq və yerli təşkilatların, o cümlədən RATİ, Avropa Şurasının İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Komitəsi, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının prezidenti və Avropa ölkələrinin millət vəkillərinin cəzaçəkmə müəssisələrinə baş çəkməsinə imkan yaratmışdır. Cəzaçəkmə müəssisələrinin rəhbərlikləri BQXK-nın əməkdaşlarına Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həbsdə saxlanılan əsirlər və mülki şəxslərə, həmçinin, Ədliyyə Nazirliyinin, Daxili İşlər Nazirliyinin və Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin nəzarəti altındakı istintaq təcridxanalarında saxlanılan məhbuslara baş çəkmək üçün imkan yaratmışdır.

BQXK-ın əməkdaşları məhbusların təhlükəsizliyinin beynəlxalq humanitar hüquqda nəzərdə tutulduğu kimi təşkil olunmasını təmin etmək üçün il ərzində cəzaçəkmə müəssisələrinə müntəzəm şəkildə baş çəkmişdirlər və məhbuslara öz ailələri ilə əlaqəni bərpa etmək və qorumaqda kömək etmək məqsədilə onların arasında məlumat

mübadiləsini davamlı şəkildə həyata keçirmişdirlər. İctimai Komitə kimi tanınan hökumət və insan haqlarının müdafiəsi qruplarının birgə təmsil olunduqları həbsxanaların monitorinqi qrupuna Penitensiar Xidmətə öncədən məlumat vermədən cəzaçəkmə müəssisələrinə baş çəkmək imkanı verilmişdir. Bununla belə, il ərzində verilən məlumatlara əsasən bəzi hallarda cəzaçəkmə müəssisələrinə baş çəkməklə bağlı öncədən məlumat verən bəzi qruplar həbsxanalara səfər etməkdə çətinlik çəkmişdirlər.

#### **d. Qanunsuz həbs və ya saxlama**

Qanunsuz həbs və ya saxlama qanunla qadağan olunsada və saxlanılan şəxslərə məhkəmədə barələrindəki həbsin qanunsuzluğu ilə bağlı iddia qaldırmaq icazəsi verilse də, təcrübədə hökumət qanunvericiliyin bu müddəalarına əməl etməmişdir. 2016-cı ilin may ayında BMT-nin Qanunsuz Həbslər üzrə İşçi Qrupu əlilliyi olan şəxslərin saxlanıldığı xüsusi cəzaçəkmə müəssisələrində şəraitin yaxşı olmaması və insan hüquqları müdafiəçilərinin, jurnalistlərin və müxalifət partiyalarının üzvlərinin təqiblə üzləşməsi barədə narahatlıqlarını ifadə etmişdir.

#### **Polis və dövlət təhlükəsizlik idarəsinin rolu**

Daxili İşlər Nazirliyi və Dövlət Təhlükəsizlik Xidməti ölkədə daxili təhlükəsizliyin təmin olunmasına görə cavabdehlik daşıyırlar və birbaşa prezidentə tabedirlər. Daxili İşlər Nazirliyi yerli polis idarələrinə nəzarət edir və daxili mülki müdafiə qoşunları nazirliyin təbəçiliyində fəaliyyət göstərir. Dövlət Təhlükəsizlik Xidməti daxili məsələlərə görə cavabdehlik daşıyır, Xarici Kəşfiyyat Xidməti isə xarici kəşfiyyat və xarici əks-kəşfiyyat fəaliyyətləri ilə bağlı məsələləri həll edir. QHT-lər hər iki xidmətin söz azadlığı da daxil olmaqla öz əsas azadlıqlarından istifadə edən şəxsləri həbs etdiyini bildirmişdir. Dövlət Miqrasiya Xidməti və Dövlət Sərhəd Xidməti miqrasiya məsələləri və sərhəd mühafizəsinin gücləndirilməsi ilə əlaqəli fəaliyyətləri həyata keçirirlər.

Hüquq-mühafizə orqanları Daxili İşlər Nazirliyi, Dövlət Təhlükəsizlik Xidməti və Xarici Kəşfiyyat Xidməti üzərində nəzarəti səmərəli şəkildə həyata keçirmişdir. Hökumət hüquq pozuntusunun araşdırılması və aradan qaldırılması ilə bağlı səmərəli mexanizmlərdən istifadə etməmişdir; korrupsiyanın geniş vüsət alması nəzarətin məhdudlaşdırılması ilə nəticələnmiş, cəzasızlıq problemi baş alıb getmişdir;

#### **Həbsetmə prosedurları və məhbuslarla rəftar**

Qanuna əsasən saxlanılan, həbs edilən və ya hər hansı cinayətdə ittiham olunan şəxslərə onların hüquqları, həbs olunmalarının səbəbi dərhal izah edilməli və müvafiq hüquqi proseslə təmin olunmalıdırlar. Siyasi səbəblərdən həbs olunmuş şəxslərlə bağlı həbsetmə prosedurları müvafiq şəkildə icra olunmamış və təqsirləndirilən şəxslər saxta cinayət

ittihamları ilə üzləşmişdirlər.

Qanunvericiliyə əsasən, hər hansı şəxs həbs olunduqdan sonra 48 saat ərzində hakim qarşısına çıxarılmalıdır və hakim həmin şəxsin cəzaçəkmə müəsisəsinə göndərilməsi, ev dustaqlığında saxlanması və ya azadlığa buraxılması ilə bağlı order verməlidir. Lakin təcrübədə həbs olunmuş şəxslərin 48 saat keçdikdən sonra bir neçə gün ərzində heç bir order olmadan həbsdə saxlanması da qeydə alınmışdır. 48 saatlıq ilkin həbs müddəti üzrlü səbəblərdən 96 saata qədər uzadıla bilər. Baş Prokurorluq istintaq təcridxanasında və ya ev dustaqlığında saxlanılan şəxslər ilə bağlı araşdırmanı yekunlaşdırmaq səlahiyyəti daşıyır. İstintaq təcridxanasında saxlanma müddəti üç ayla məhdudlaşır, lakin bu müddət cinayət ittihamından və istintaqın tələblərindən asılı olaraq hakim tərəfindən 18 aya qədər uzadıla bilər. Bəzi məbusların onlara qarşı irəli sürülən ittihamlar barədə dərhal məlumatlandırılmadıqları bildirilmişdir. Dustağı müvəqqəti olaraq zaminə buraxmaq ilə bağlı rəsmi sistem mövcud olsa da, məhkəmələr il ərzində bu sistemi tətbiq etməmişdirlər. Qanunvericiliyə əsasən, həbs olunan şəxslər həbs olunduqları andan etibarən vəkilə müraciət etmək hüququna malikdirlər. Lakin bəzi dövlət orqanlarının həm siyasi, həm də digər səbəblərlə həbs olunmuş şəxslərin vəkillərinin həmin şəxslərlə əlaqə saxlamasına davamlı şəkildə etiraz etdiyi bildirilmişdir. Məsələn, araşdırmaçı-jurnalist Əfqan Muxtarlının (baxın: 1.c., 1.e. və 2.a. bölmələri) və Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədr müavini Gözəl Bayramlının (baxın: 1.c., 1.e. bölmələri və 3-cü bölmə) vəkilləri həmin şəxslərin ilkin həbsindən sonra bir neçə gün onlarla əlaqə saxlamağa imkanın yaradılmadığını qeyd etmişdirlər. Hüquq məsləhətçisinə müraciət imkanları məhdud olmuşdur. Bu hal xüsusilə Bakı şəhərinin xaricindəki ərazilər üçün xarakterikdir. Saxlanılan imkansız şəxslərin qanunvericiliyə əsasən vəkil xidməti ilə təmin olunmasına şərait yaradılsa da, bu cür məbuslar əksər hallarda həmin xidmətdən faydalana bilməmişdirlər.

Məlumata görə, polis siyasi və ya digər səbəblərdən həbs olunmuş bəzi şəxslərin bir neçə saatdan bir neçə günə qədər dəyişən müddətlər ərzində vəkil və ya ailə üzvləri ilə əlaqə saxlamağına imkan verməmişdir. Məsələn, Xalq Cəbhəsi Partiyasının fəali Rəcəb Hüseynli oktyabr ayının 18-də həbs olunmuş və 3 gün ərzində onun öz yaxınları və ailəsi ilə əlaqə saxlamağına icazə verilməmişdir.

Məbusların ailə üzvləri bildirmişdirlər ki, bəzən cəzaçəkmə müəsisələrinin rəhbərlikləri məbuslara, xüsusilə də ilkin istintaq müddətində həbs olunmuş şəxslərə baş çəkməyə icazə verməmişdirlər və məbusların vəziyyəti ilə bağlı məlumatları gizli saxlamışdılar. Bəzən ailələr həbs olunmuş yaxınları barədə günlərlə məlumatsız qalmışdır. Dövlət orqanları müəyyən şəxsləri polisə təslim olmağa və polis özbaşınalığı barədə şikayət etməkdən əl çəkməyə vadar etmək üçün təsir vasitəsi kimi onların ailə üzvlərindən istifadə etmişdirlər.

Qanunsuz həbs: Polis orqanları qanunsuz həbs üçün əksər hallarda polisə müqavimət göstərmək, narkotik vasitələrdən və silahlardan qanunsuz istifadə etmək, vergidən yayınmaq, qeyri-qanuni sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq, vəzifədən sui-istifadə və ya ictimai asayışı pozmaq kimi saxta ittihamlardan istifadə etmişdir. Yerli təşkilatlar və Beynəlxalq Amnistiya Təşkilatı və “Human Rights Watch” kimi beynəlxalq qruplar

hökumətin öz əsas hüquqlarından istifadə edən şəxsləri həbs etməsini tənqidlə qarşılamış və polis orqanlarının həmin şəxslərə qarşı saxta ittihamlar irəli sürdüyünü bildirmişdir. Xüsusilə də, polis orqanları söz azadlığından dinc şəkildə istifadə etmək istəyən şəxsləri həbs etmişdirlər. Məsələn, mayın 22-si jurnalist Nicat Əmiraslanov polisə müqavimət göstərməkdə ittiham olunaraq 30 günlük inzibati həbsə məhkum edilmişdir. Vəkili Əmiraslanovun işgəncələrə məruz qaldığını və həbs olunması barədə şikayətdən imtina etməyə məcbur edildiyini bildirmişdir. İstintaq təcridxanasında olduğu müddət ərzində Əmiraslanovun dişlərinin çoxu tökülmüşdür və bunun qəsdən edildiyi, yoxsa əlbəyaxa olan zaman baş verdiyi naməlum qalmışdır.

Məhbusların istintaq təcridxanalarında saxlanması: Polis orqanlarının bəzi şəxsləri 18 aya qədər istintaq təcridxanalarında saxladığı məlum olmuşdur. Baş Prokurorluq hökumət tərəfindən istintaq başa çatdırılana qədər qanunla icazə verilmiş ilk üç aylıq həbs müddətini ardıcıl olaraq bir neçə ay artırmışdır.

Saxlanılan şəxsin hakim qarşısında həbsin qanunsuzluğu ilə bağlı iddia qaldırmaq hüququ: Qanunvericiliyə əsasən, cinayət törətməkdə təqsirli bilinərək və ya digər səbəblərdən həbs olunan və ya saxlanılan şəxslər həbsin hüquqi əsası, müddəti və ya qanunsuz xarakter daşması ilə bağlı iddia qaldırmaq, dərhal azad edilmələrini və onların qanunsuz şəkildə saxlanıldığı məlum olduğu zaman onlara kompensasiyanın ödənilməsini tələb etmək hüququna malikdirlər. Məhkəmə bu cür hallarda müstəqil şəkildə qərar verməsə də, bəzən nəticələrin öncədən müəyyənləşdirildiyi ortaya çıxmışdır.

Amnistiya: 16 mart tarixində prezident 423 məhbusu əfv etmişdir. Lakin insan hüquqları müdafiəçiləri blogger Əbdül Əbilov, Xalq Cəbhəsi Partiyasının fəalı Elvin Abdullazadə, “Azadlıq” qəzetinin baş redaktoru, mühacirətdə olan Qənimət Zahidin həbsdə olan qohumları Rüfət və Rövşən Zahidovlar, Meydan TV-nin direktoru Emin Millinin həbsdə olan qayını Nazim Ağabəyov istisna olmaqla əfv edilmiş şəxslər arasında siyasi məhbusların sayının olduqca az olduğunu bildirmişlər. Məlumatlara görə, hakim dairələr azad edilmiş məhbusların bəzilərini əfv olunmaq üçün məktub yazaraq öz keçmiş “səhvlərinə” görə üzr istəməyə məcbur etmişdir. Sentyabrın 11-də prezident blogger Aleksandr Lapşini əfv etmiş və məhkəmə 2015-ci ildə Nardaran kəndində siyasi aktiv Müsəlman Birliyi Hərəkatına qarşı keçirilmiş xüsusi polis əməliyyatı ilə bağlı həbs edilən 18 məhbusun vaxtından əvvəl azadlığa buraxılmasını əmr etmişdir.

#### **e. Ədalətli məhkəmə araşdırmasından imtina**

Məhkəmə hakimiyyətinin qanunla müstəqil olması nəzərdə tutulsa da, təcrübədə hakimlər icraedici hakimiyyətdən ayrı, müstəqil fəaliyyət göstərməmişlər. Məhkəmə sistemi korrupsiyalaşmış və səmərəsiz fəaliyyət göstərmişdir. Çıxarılmış hökmlər hüquqi cəhətdən təsdiqlənməmiş və çox vaxt məhkəmə prosesində təqdim edilmiş dəlillərlə bağlı olmamışdır. Bir çox hallarda nəticələrin öncədən müəyyənləşdirildiyi məlum olmuşdur. Məhkəmələr adətən polis nəzarətində saxlanılan şəxslərin işgəncələrə və qeyri-insani



rəftara məruz qalması ilə bağlı irəli sürülən iddiaları araşdırmamışdır.

Məhkəmə-Hüquq Şurası Ədliyyə Nazirliyinin nəzarətində olmuşdur. Şura Hakimliyə namizədlərin imtahanını həyata keçirən və məhkəmə işçilərinin hazırlanması üzrə uzunmüddətli təlimə və hakimliyə namizədlərin seçilməsi prosesinə nəzarət edən komitənin üzvlərini (altı nəfər hakim, bir nəfər prokuror, bir nəfər vəkil, bir nəfər şura təmsilçisi, bir nəfər Ədliyyə Nazirliyinin nümayəndəsi və bir nəfər hüquq sahəsinin elmi mütəxəssisi) təyin edir.

Etibarlı mənbələrdən əldə olunmuş hesabatlarda göstərilmişdir ki, hakimlər və prokurorlar Prezident Administrasiyasından və Ədliyyə Nazirliyindən xüsusilə beynəlxalq müşahidəçilərin marağında olan məhkəmə işləri ilə bağlı təlimatlar alırlar. Hakimlərin davamlı olaraq rüşvət alması ilə bağlı səhih məlumatlar mövcuddur.

### **Məhkəmə prosedurları**

Qanun dövlət, kommertiya və ya peşə sirləri və yaxud məxfi, şəxsi və ya ailə məsələləri ilə bağlı olan məhkəmə işləri istisna olmaqla açıq məhkəmənin keçirilməsini nəzərdə tutur. Cinayət işlərində təqsirsizlik prezumpsiyası, eləcə də, ittiham barəsində dərhal məlumatlandırılmaq hüququ, ədalətli və açıq məhkəməsinin keçirilməsi hüququ (həmçinin bəzi hallarda, məsələn, milli təhlükəsizlik ilə əlaqədar məhkəmə işləri üzrə məhkəmə prosesi qapalı keçə bilər), məhkəmədə iştirak hüququ, öz seçdiyi vəkilə müraciət etmək hüququ (və ya vəkil xidməti üçün ödəniş etmək iqtidarında olmayan şəxslərin dövlət hesabına bu xidmətdən faydalanması), məhkəmədə müdafiəyə hazır olmaq üçün müvafiq vaxt və imkanlarla təmin olunmaq hüququ, ittiham olunduğu andan etibarən bütün şikayətlər ilə bağlı ödənişsiz tərcümə xidməti ilə təmin edilmək hüququ, şahidlərlə üzləşdirilmək və məhkəmə prosesində şahidlərin sübutlarını təqdim etmək hüququ və ifadə verməyə və yaxud günahı qəbul etməyə məcbur edilməmək hüququ qanunla müəyyən edilmişdir. Həm cavabdeh şəxslər, həm də ittihamçılar apelyasiya şikayəti etmək hüququna malikdirlər. Lakin dövlət orqanları siyasi səbəblər ilə bağlı ittihamların irəli sürüldüyü əksər hallarda bu müddəalara əməl etməmişdirlər.

Hakimlər çox vaxt hökmü açıq şəkildə oxumamış və ya onların qərarının arxasında dayanan səbəbləri bildirməmişdirlər ki, bu da müttəhimin onun barəsində çıxarılmış məhkəmə hökmünün səbəblərindən məlumatsız qalması ilə nəticələnmişdir. Hakimlər, həmçinin cavabdehin məhkəmədə danışmaq hüququnu da məhdudlaşdırmışdılar. Qiyas İbrahimovun işinə apelyasiya məhkəməsində baxılarkən hakim dəmir barmaqlıq arxasındakı İbrahimovun yekun nitqini söyləməməsi üçün təqsirkarın mikrofonunu söndürməyi əmr etmişdir.

Məhkəmələr çox vaxt məhkəmə zalındakı oturacaqları mülki geyimli polis əməkdaşları ilə dolduraraq prosesin müstəqil şəkildə müşahidə edilməsini məhdudlaşdırmışdılar. Məhkəmə iclasının keçiriləcəyi vaxt və yer barəsindəki məlumatlar ümumi şəkildə təqdim olunmuşdur.

Dövlət ittihamçıları və müdafiə tərəfinin vəkillərinin bərabər statusunun konstitusiya ilə müəyyən olunmasına baxmayaraq, hakimlər motivləri, şifahi bəyanatları və müdafiə

vəkilinin təqdim etdiyi dəlilləri qiymətləndirərkən onların müvafiq arqumentlərinin mahiyyətini nəzərə almadan çox vaxt dövlət ittihamçılarının xeyrinə olan qərarlar qəbul etmişdirlər. Hakimlər, həmçinin mülki işlərdə müdafiə tərəfinin vəkillərini “kifayət qədər səbəb olduğundan” işdən kənarlaşdırmaq hüquqlarını qoruyub saxlamışdılar. Cinayət işləri üzrə məhkəmə prosesində isə maraqların toqquşması və ya müttəhimin vəkili dəyişmək barədə müraciəti olarsa hakimlər müdafiə tərəfinin vəkillərini işdən kənarlaşdırma bilərlər.

Qanun cinayət işləri üzrə məhkəmə prosesində iştirakı ölkənin hökumətin təsiri altında olan Vəkillər Kollegiyasının (hüquqşünaslar assosiasiyası) üzvləri ilə məhdudlaşdırır. Dövlət orqanları, o cümlədən Kollegiyanın idarəedici orqanı olan rəyasət heyəti tərəfindən atılan müxtəlif addımlar səbəbindən həssas məhkəmə işlərini üzərinə götürmək istəyən və bunu bacara bilən müdafiə vəkillərinin sayının azaldığı bildirilmişdir. Bu cür tədbirlər sırasında töhmət, bəzən də vəkil statusunun ləğv edilməsi ilə nəticələnən inzibati icraatın həyata keçirilməsi qeydə alınmışdır. Məsələn, Müsəlman Birliyi Hərəkatının sədr müavini Abbas Hüseynovun vəkili Yalçın İmanov öz müştərisinin həbsxanada işgəncələrə məruz qaldığını açıq şəkildə bəyan etdikdən sonra Kollegiya noyabrın 20-də onun xaric edilməsinin lehinə səs vermişdir (baxın: bölmə 1.c.). Kollegiyanın vəkillərə təzyiq göstərdiyi bildirilmişdir. Vəkillərə qarşı polis tərəfindən zorakılıq edildiyi, onların ailə üzvlərinin təqibə məruz qaldığı və sosial mediada onlara qarşı hədə-qorxuların edildiyi barədə də məlumatlar verilmişdir. Ölkənin insan hüquqları müdafiəçilərinin çoxu Bakı şəhərində fəaliyyət göstərir. Bu isə Bakıda yaşamayan şəxslərin vaxtlı-vaxtında və keyfiyyətli şəkildə hüquq xidmətindən faydalanmasında çətinliklər yaratmışdır.

Noyabrın 7-də Milli Məclis hüquqi təmsilçilik haqqında qanunvericiliyə düzəliş etmişdir. Əvvəllər bu qanunvericilik Kollegiyanın üzvü olmayan vəkillərə mülki və inzibati mühakimə icraatı ilə bağlı olaraq müştəriləri təmsil etmək icazəsi vermişdir. Lakin 2018-ci ilin ilk günlərindən başlayaraq yalnız Kollegiyanın üzvü olan vəkillər hüquqi proses zamanı vətəndaşları təmsil edə biləcək. Hüquq cəmiyyətinin nümayəndələri və QHT-lər qanunvericiliyə edilən düzəlişi tənqid edərək bu düzəlişin vətəndaşların hüquqi təmsilçilik xidmətindən faydalanmasında çətinlik yaradacağını və hökumətin təsiri altında fəaliyyət göstərən Vəkillər Kollegiyasının siyasi səbəblərlə bağlı açılan məhkəmə işlərində vətəndaşların insan hüquqları müdafiəçiləri tərəfindən təmsil olunmasının qarşısını almağına şərait yaradacağını bildirmişdirlər.

Qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş dəlillərin istifadəsi konstitusiyaya ilə qadağan edilir. İnsan hüquqları üzrə müşahidəçilər bildirmişdirlər ki, bəzi müttəhimlərin onlardan ifadələrin işgəncə və ya zor tətbiq olunmaqla alındığını iddia etmələrinə baxmayaraq, məhkəmələr zor tətbiq edilməsinə əsaslanaraq iddiaları ləğv etməmişlər və zorakılığın baş verdiyini müəyyən etmək üçün hər hansı müstəqil məhkəmə ekspertizası keçirilməmişdir. BMT-nin Qanunsuz Həbslər üzrə İşçi Qrupunun verdiyi məlumata görə, 2016-cı ilin may ayında ölkəyə səfəri zamanı ona məhbusların işgəncə və kobud rəftara məruz qalması ilə bağlı çoxlu sayda şikayət ünvanlansa da, işçi qrupunun görüşdüyü ölkə rəsmilərinin və ya məhbusların heç biri hakimin məhbus istintaq təcridxanasında olarkən onunla necə davranıldığı məsələsini müzakirəyə çıxarması barədə heç bir şey

bildirməmişdir.

İstintaq çox vaxt şübhəli şəxslərə qarşı fiziki dəlillərin toplanması deyil, əksinə etiraflar əldə etmək üzərində qurulmuşdur. Ümumilikdə hakimlər yalnız minimum səviyyədə sübut tələb etdiklərinə və dövlət ittihamçıları ilə yaxından əməkdaşlıq etmədiklərinə görə məhkəməyə çıxarılmış ağır cinayətlər çox vaxt hökm oxunması ilə nəticələnmişdir.

Hüquq müdafiəçilərinin məlumatına əsasən ittiham olunan şəxsin tərcüməçi ilə təmin olunmaq hüququ konstitusiya ilə nəzərdə tutulsa da, Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi istisna olmaqla, məhkəmələr çox vaxt tərcüməçinin təmin olunmasını təşkil etməmişdirlər. Dinləmələr zamanı məhkəmələrin dövlət büdcəsi tərəfindən haqqı ödənilməklə tərcüməçilərlə müqavilə bağlamaq hüquqları vardır.

Məhkəmə prosesinin stenoqramı təqdim edilməmişdir. Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən bəzi yeni məhkəmələrdə prosesin səsyzması təşkil edilsə də, məhkəmələr əksər ifadələri, şifahi çıxışları və məhkəmə qərarlarının yazılmasını təmin etməmişdirlər. Bunun əvəzində məhkəmə katibi bir qayda olaraq dağınıq qeydlər aparmış və qeydlərin məzmununu özü müəyyən etmişdir.

Ölkədə mülki hakimlərin fəaliyyət göstərdiyi hərbi məhkəmə sistemi vardır. Hərbi Məhkəmə müharibə və ya hərbi xidmətlə bağlı olan hər hansı məhkəmə işində birinci instansiya məhkəməsi rolunu oynayır.

### **Siyasi məhbuslar və saxlanılan şəxslər**

Qanunla siyasi məhbusların digər məhbuslarla eyni hüquqları vardır, lakin buna baxmayaraq onlara tətbiq olunan məhdudiyyətlər fərqli olmuşdu. Dövlət orqanları tərəfindən beynəlxalq humanitar təşkilatlara siyasi məhbuslarla görüşmək imkanı təmin edilmişdir.

16 mart və 11 sentyabr tarixlərindəki (baxın: bölmə 1.d.) prezident əfvləri ilə yanaşı, dövlət orqanları Turan İnformasiya Agentliyinin baş redaktoru Mehman Əliyevi sentyabrın 11-də istintaq təcridxanasından azad etmiş və sentyabrın 15-də “Azadlıq” qəzetinin maliyyə direktoru və müxalifətçi Xalq Cəbhəsi Partiyasının üzvü Faiq Əmirlinin həbsdə saxlanılması ilə bağlı şərtlərə dəyişiklik etmişdir. Siyasi məhbuslar üzrə xüsusi qeyri-hökumət işçi qrupunun verdiyi məlumata əsasən, ilin sonunda siyasi motivlərlə həbs olunmuş və saxlanılan şəxslərin sayı 156 nəfər olmuşdur. 23 noyabr tarixinə insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə təşkilatlar bildirmişdirlər ki, siyasi motivlərlə saxlanılmış çoxlu sayda hökumət tənqidçisi həbsdə qalmışdır. Siyasi məhbuslar (baxın: 1.c., 1.d., 1.f., 2.a., 3 və 4-cü bölmələr) arasında aşağıdakı şəxslər yer almışdır.

Yanvarın 16-da Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi N!DA gənclər hərəkatının üzvü Elgiz Qəhrəmanı narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsində təqsirli bilərək onun beş il altı ay müddətinə azadlıqdan məhrum edilməsi barədə hökm oxumuşdur. Vəkillər və vətəndaş cəmiyyətinin fəalları Qəhrəmanın əslində sosial media vasitəsilə etdiyi paylaşımlarda prezidenti və onun ailə üzvlərini tənqid etdiyinə görə cəzalandırıldığını bildirmişdirlər. Bakı Apelyasiya Məhkəməsi 18 may tarixində keçirilən məhkəmə iclasında hökmü olduğu kimi saxlasa da, Ali Məhkəmə noyabrın 29-da həbs cəzasının üç ilə qədər

azaldılması barədə qərar qəbul etmişdir.

Yanvarın 25-də Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi Müsəlman Birliyi Hərəkatının lideri Taleh Bağırzadənin və onun müavini Abbas Hüseynovun 20 il müddətində azadlıqdan məhrum edilməsi barədə hökm çıxarmışdır. Eyni məhkəmə işi ilə əlaqəsi olan digər 16 şəxs isə terrorçuluq, qətl, hökumətin devrilməsinə çağırış və dini nifrətə təhrik ittihamları ilə 14 il altı aydan 19 ilə qədər həbs cəzası almışdır. Məhkəmə, həmçinin Xalq Cəbhəsi Partiyasının üç sədr müaviniindən biri olan Fuad Qəhrəmanlının əlaqədar məhkəmə işi bağlı olaraq 10 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməsi barədə hökm çıxarmışdır. Hüquq müdafiəçiləri ölkədə siyasi müxalifətin təsirinin yayılmasının qarşısını almaq üçün hökmləri saxtalaşdırmış və təhrif etmişdir.

Martın 3-də Suraxanı Rayon Məhkəməsi blogger Mehman Hüseynovu diffamasiya ilə ittiham edərək onun iki il müddətində azadlıqdan məhrum edilməsi barədə hökm çıxarmışdır (baxın: bölmə 1.c.).

İyunun 16-da Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi Xalq Cəbhəsi Partiyasının Gənclər Komitəsinin üzvü Fuad Əhmədini vəzifə səlahiyyətlərindən sui istifadə etməkdə və işlədiyi mobil operatorada şəxsi məlumatları qanunsuz şəkildə əldə etməkdə təqsirli bilərək onun dörd il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməsi barədə hökm çıxarmışdır. Hüquq müdafiəçiləri onun etiraz aksiyalarına qatıldığına və hökuməti sosial mediada tənqid etdiyinə görə cəzələndirildiyini bildirmişdir.

Noyabrın 16-da AİHM Respublikaçı Alternativ Partiyasının (REAL Hərəkatı) sədri İlqar Məmmədovun ədalətli mühakimə hüququnun pozulması barədə qərar qəbul etmişdir. AİHM-in 2014-cü ildə çıxardığı qərara əsasən İlqar Məmmədovun həbsinin qanunsuz hesab edilməsinə baxmayaraq Məmmədov 2013-cü ildən bəri məhkumluq həyatı yaşayır.

Fəalların siyasi məhbus hesab etdiyi şəxslər sırasında Xalq Cəbhəsi Partiyasının üç sədr müaviniindən biri Gözəl Bayramlı və jurnalistlər Əfqan Muxtarlı və Əziz Orucov yer almışdır.

### **Mülki məhkəmə prosedurları və müdafiə üsulları**

Vətəndaşların insan hüquqlarına zərər vurulması və yaxud bu hüquqların dayandırılması və pozulması hallarına qarşı məhkəməyə müraciət etmək hüquqları vardır. Cinayət işləri ilə əlaqədar olaraq vətəndaşların bütün yerli məhkəmə instansiyalarını keçdikdən, Ali Məhkəməyə şikayət etdikdən və müvafiq qərar çıxarıldıqdan sonrakı altı ay ərzində İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə (İHAM) müraciət etmək hüquqları vardır.

Vətəndaşlar yerli məhkəmənin qərarlarından AİHM-ə apelyasiya şikayəti vermək hüququndan istifadə etmiş və Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası çərçivəsində hökumət tərəfindən öhdəliklərin pozulması ilə bağlı iddialar irəli sürmüşdülər. Hökumətin AİHM-in qərarlarını yerinə yetirməsi ilə bağlı vəziyyət qarışıq olmuşdur; fəallar AİHM-in qərarlarına cavab olaraq hökumətin kompensasiya ödədiyini, lakin məhbusları azadlığa buraxmadığını bildirmişdir.

## **Əmlakın bərpası**

QHT-lər mülkiyyətin məcburi özgəninkiləşdirilməsi üzrə dövlət hüququna və əmlak üzərində mülkiyyət hüququndan məhrum etməyə dair qanunların tələblərinə əməl etməmişdirlər. Əksər hallarda ev sahibləri müsadirə edilmiş əmlaka görə bazar dəyərindən olduqca aşağı məbləğin təklif olunduğunu və məhkəməyə müraciət imkanlarının az olduğunu bildirmişdirlər.

QHT-lər bir çox vətəndaşların məhkəmə sisteminə etibar etmədiyini və bu səbəbdən də kompensasiya ilə bağlı iddia irəli sürməkdə maraqlı olmadıqlarını qeyd etmişdirlər.

## **f. Şəxsi həyat, ailə, ev və yaxud yazışmalara əsassız və ya qanunsuz müdaxilə**

Qanunla şəxsi həyata əsassız müdaxilələr, yazışmalara və digər şəxsi ünsiyyət formalarına nəzarət edilməsi qadağan edilir. Ümumilikdə hökumət tərəfindən bu hüquqi qadağalara əməl edilməmişdir.

Konstitusiyaya əsasən, yaşayış yerində axtarışın keçirilməsinə yalnız məhkəmə qərarı və ya qanunla müəyyən edilmiş xüsusi hallarda icazə verilməsinə baxmayaraq dövlət orqanları çox vaxt məhkəmənin qərarı olmadan axtarışlar keçirmişdir. Dövlət Təhlükəsizlik Xidməti və Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən xüsusilə xaricilərin, internetdə fəal olan gənclərin, bəzi siyasətçilərin, iş adamlarının və xariclə ünsiyyətdə olan şəxslərin telefon danışıqlarına və internet vasitəsilə apardıqları yazışmalara nəzarət olunduğu barədə geniş məlumatlar verilmişdir. Poçt xidmətinin siyasi motivli məlumatların olub olmamasını müəyyən etmək üçün müəyyən məktublara nəzarət etdiyi aşkarlanmışdır. Məsələn, hüquq müdafiəçiləri il ərzində onların şikayətlərinin poçt xidməti tərəfindən bir neçə dəfə ardıcıl olaraq AİHM-ə göndərilmədiyini və bu səbəbdən daha çox xərc çəkməklə həmin məktubları kuryer xidməti vasitəsilə göndərməyə məcbur qaldıqlarını bildirmişdirlər.

Polis cinayətkarlıqda şübhəli bilinən şəxslərin, müstəqil jurnalistlərin, siyasi müxalifət üzvlərinin və liderlərinin, eləcə də müəyyən QHT-lərin əməkdaşlarının və rəhbərlərinin ailə üzvlərinə hədə-qorxu gəlməyə, onları təqib etməyə və bəzən həbs etməyə davam etmişdir. Məsələn, müxalifətin Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədri Əli Kərimlinin qayını Elnur Seyidov siyasi motivli hallarla ilə bağlı ittiham olunmaqla 2012-ci ildən etibarən məhkumluq həyatı yaşamağa davam edir.

Mühacirlərə təsir göstərmək vasitəsi kimi onların yaxınlarının siyasi səbəblərlə həbsindən istifadə halları qeydə alınmışdır. Fevralın 18-də polis mühacirət etmiş blogger Orduxan Teymurxanın ailə üzvlərini sorğu suala çəkmişdir. Onun qardaşı və bir nəfər qohumu polisə müqavimət göstərməkdə ittiham edilərək barələrində inzibati həbs hökmü çıxarılmışdır.

Verilən məlumatlara əsasən dövlət orqanları, ailə üzvlərinin siyasi və ya vətəndaş fəaliyyətlərindəki iştirakına görə onlardan intiqam almaq məqsədilə ayrı-ayrı şəxsləri

işdən azad etmiş və yaxud onların işdən qovulmasına nail olmuşlar. Məsələn, il ərzində dinc etirazlarda iştirak etdiyinə görə Xalq Cəbhəsi Partiyasının ən azı beş üzvünün işdən azad edildiyi bildirilmişdir.

## **Bölmə 2. Vətəndaş azadlığına hörmət, o cümlədən:**

### **a. Söz və mətbuat azadlığı**

Söz və mətbuat azadlığının qanunla müəyyən olunmasına və mətbuat üzərində senzuranın xüsusi olaraq qadağan edilməsinə baxmayaraq çox vaxt hökumət bu hüquqlara hörmət etməmişdir. Hökumət söz azadlığı və medianın müstəqilliyini məhdudlaşdırmışdır. Jurnalistlər hədələnmiş, müəyyən hallarda döyülmüş və həbs olunmuşdurlar. Hüquq müdafiəçiləri ilin sonuna kimi 10 jurnalist və bloggerin siyasi məhbus kimi həbs olunduğunu və yaxud siyasi fəaliyyətinə görə saxlanıldığını qeyd etmişdir. İl ərzində dövlət orqanları kütləvi mətbuat vasitələrinə, ölkədə və mühacirətdə olan jurnalistlərə və onların yaxınlarına təzyiq göstərməkdə davam etmişdirlər.

Söz və ifadə azadlığı: Konstitusiyada söz azadlığı təsbit olunsa da, siyasi cəhətdən həssas hesab olunan mövzularla əlaqədar hökumət tərəfindən həyata keçirilən repressiya davam etdirilmişdir. Söz azadlığından istifadə etdiyinə görə şəxslərin həbs olunması fərqli fikir sahiblərinin cəzalandırılması məqsədilə dövlət orqanları tərəfindən məhkəmə sistemindən istifadə olunması barədə narahatlıqları artırmışdır. Sentyabr ayında edilmiş məruzədə üç QHT Azərbaycanın ictimai yerlər və dinc tənqidi fikirlər üzərində tam nəzarəti təmin etmək üçün hüquqi və cinayət ədliyyəsi sistemindən istifadə etməkdə davam etdiyini bildirmişdir. Konstitusiyada “ırqi, milli, dini və sosial qarşıdurma və düşmənçiliyə səbəb olan təbliğat” və “düşmənçilik və digər meyarlar” kimi təyin olunan təxribatçı bəyanatlar qadağan edilir”.

Mehman Hüseynovun məhkəmə işi ilə yanaşı (baxın: bölmə 1.c.), həbslərə Gürcüstanda mühacir həyatı yaşamış və deyilənə görə mayın 29-u Gürcüstandan zorla qaçırılaraq Azərbaycana gətirilən və dərhal həbs edilən müstəqil jurnalist və fəal Əfqan Muxtarlının (baxın: bölmə 5) həbsi də daxildir. Dövlət orqanları Muxtarlını sərhədi qeyri-qanuni yolla keçməkdə, qaçaqmalçılıqda və hüquq-mühafizə orqanlarının əməliyyatına müqavimət göstərməkdə təqsirli bilmişdirlər (baxın: *Gürcüstanda İnsan Hüquqlarına dair Hesabat*).

Muxtarlının Azərbaycanda həbsindən dərhal sonra Gürcüstan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizlik xidmətlərinin rəhbərləri Muxtarlının sərhədi könüllü şəkildə keçərək Azərbaycana daxil olduğunu iddia etmişdirlər. Muxtarlı, onun həyat yoldaşı və digər Azərbaycanlı fəallar və jurnalistlər bu iddia ilə razılaşmamışdılar. Muxtarlının vəkilləri onun istintaq təcridxanasında fiziki zorakılığa məruz qaldığını bildirmişdirlər (baxın: bölmə 1.c.).

Digər bir çox həbslərin də söz azadlığı ilə əlaqəli olduğu bildirilmişdir. Məsələn, iyunun 16-da məhkəmə Xalq Cəbhəsi Partiyasının fəalı Fuad Əhmədini bir mobil operatorun məxfi müştəri məlumatlarını qeyri-qanuni şəkildə açıqlamaqda ittiham edərək onu azadlıq məhrum etmişdir. İyulun 24-də müxalifətçi Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədri Əli Kərimlinin köməkçisi və “Azadlıq” qəzetinin maliyyə direktoru Faiq Əmirli üç il üç ay

müddətinə azadlıqdan məhrum edilmiş və vergidən yayınmaqda ittiham olunaraq ondan 39.000 manat (22,800 dollar) məbləğində cərimə ödəmək tələb olunmuşdur. Məhkəmə sentyabrın 15-də Əmirlinin apelyasiya şikayətinə baxarkən hökmü qüvvədə saxlamış və Əmirlinin müvəqqəti olaraq həbsdən azad edilməsi barədə qərar qəbul etmişdir. 2016-cı ildə Fuad Əhmədli və Faiq Əmirli Türkiyənin uğursuz zərbə cəhdini təşkil etməkdə təqsirli bildiyi müsəlman din xadimi Fətullah Gülənlə əlaqələri olmaqda ittiham olunaraq həbs edilmişdir.

Həbslə yanaşı, hökumət digər tədbirlər görməklə tənqiddən qarşısını almağa cəhd etmişdir. Məsələn, verilən məlumatlara görə, oktyabr ayının əvvəllərində dövlət orqanları N!DA fəalı Ülvi Həsənliyə səhhəti ilə bağlı problemlərə görə 2019-cu ilə qədər icbari hərbi xidmətdən azad edilməsini təsdiqləyən sənəd vermiş, lakin daha sonra elə həmin ay bu sənəd ləğv olunmuş və Ülvi Həsənli icbari hərbi xidmətə çağırılmışdır. Təqibin digər üsullarına misal olaraq qeyd etmək olar ki, oktyabrın 15-dəki ictimai müzakirədən sonra fəallar xidməti və mülki geyimdə olan təxminən 40 nəfər polis əməkdaşının ölkədə siyasi məhbusların vəziyyətini müzakirə etmək üçün mətbuat konfransının keçirilməsinə mane olduğunu bildirmişdir.

Mətbuat və media azadlığı: Bir sıra müxalifət və müstəqil çap və onlayn media vasitələri hökumətin siyasəti ilə bağlı müxtəlif fikirlər ifadə etmişdirlər. Lakin dövlət orqanları onları bu hərəkətlərinə görə müxtəlif şəkildə cəzalandırmışdır.

Hüquq müdafiəçiləri ilin sonuna qədər 10 jurnalist və bloggerin və iki yazıçı və ya şairin siyasi məhbus kimi həbs olunduğunu və ya saxlanıldığını qeyd etmişdir. Dövlət orqanları mətbuat azadlığı üzrə aparıcı təşkilatlara təzyiq göstərməkdə davam etmişdir.

Xarici yayımçılar, o cümlədən “Amerikanın Səsi”, “Azadlıq Radiosu” və “BBC”-nin FM radio tezliklərində yayımına qoyulmuş qadağa davam etmişdir, lakin buna baxmayaraq Rusiyanın “Sputnik” xidmətinə yerli radio şəbəkəsində xəbərləri yayımlamağa icazə verilmişdir.

2016-cı ildə “Azadlıq” qəzetinin maliyyə direktoru həbs edildikdən sonra qəzetin çap edilməsi dayandırıldığına görə ölkədə heç bir əhəmiyyətli müxalifətçi mətbu orqan qalmamışdır.

Mayın 12-də Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi tərəfindən qaldırılan iddia əsasında Səbail Rayon Məhkəməsi RFE/RL-in Azərbaycan dilindəki versiyalarına və *Azadlıq*, *Azərbaycan saati*, *Meydan TV* və *Turan* veb-saytları da daxil olmaqla digər müstəqil kütləvi informasiya vasitələrinə çıxışı blokladılmışdır.

İl ərzində dövlət orqanları tərəfindən ölkədən kənarında fəaliyyət göstərən müstəqil media vasitələri və onlarla bağlılığı olan ölkədəki media vasitələrinə qarşı təzyiq göstərilmişdir. Məsələn, dövlət orqanları 2015-ci ildə *Meydan TV*-ə qarşı başladılmış cinayət işini davam etdirmişdirlər. Prokurorlar Əfqan Muxtarlı və *Meydan TV*-ə qarşı başladılan cinayət işlərini birləşdirmişdir.

Zorakılıq və təqib: Yerli müşahidəçilər müstəqil mətbu orqanlarda fəaliyyət göstərən jurnalistlərin il ərzində fiziki hücum və kiber hücumla üzləşdiyi baş verdiyi barədə məlumat vermişdir. Hücumlar zamanı əsasən “*Azadlıq Radiosu*”, “*Azadlıq*” və digər

qəzetlərin və “*Obyektiv Television*” kanalının jurnalistləri hədəfə alınmışdır.

Fəallar jurnalistlərə qarşı edilən hücumlar ilə bağlı cəzasızlığın problem olaraq qaldığını və jurnalistlərə edilən fiziki hücumların əksəriyyətinin effektiv şəkildə araşdırılmadığını və həll edilmədiyini bildirmişdirlər. Əvvəlki illərdə jurnalistlərə qarşı edilmiş fiziki hücumlarda dövlət orqanları tərəfindən hər hansı polis əməkdaşının məsuliyyətə cəlb olunması baş verməmişdir.

Jurnalistlər və media hüquq müdafiəçiləri üç həftə öncə hədələyici mesajlar aldığını deyən jurnalist və RATİ-nin sədri Rasim Əliyevin 2015-ci ildə döyülməsi və dünyasını dəyişməsinə görə müvafiq şəxslərin məsuliyyətə cəlb olunmasını, haqqında İranlı Ayətullah Fazel Lənkərani tərəfindən fitva verilmiş jurnalist Rafiq Tağının 2011-ci ildə baş vermiş qətlinin və müstəqil redaktor və jurnalist Elmar Hüseynovun 2005-ci ildə qətlə yetirilməsinin səbəblərinin araşdırılmasını tələb etməyi davam etdirmişdirlər.

Jurnalistlər və media vasitələrini qorxutmaq üçün siyasi motivlərə söykənən məhkəmə iddialarından istifadə edilmişdir. Məsələn, Vergilər Nazirliyi avqust ayında Turan İnformasiya Agentliyinə qarşı cinayət işi açmışdır. Avqustun 24-də dövlət orqanları agentliyin direktoru Mehman Əliyevi həbs etmiş, sentyabrın 11-də isə şərti olaraq azadlığa buraxmışdılar. Noyabrın 2-də Turana qarşı irəli sürülən ittihamlar açıq şəkildə geri götürülmüşdür.

Müstəqil və müxalifət qəzetlərinin əksəriyyətinin maliyyə vəziyyəti aşağı olaraq qalmışdır və onlar əmək haqlarının, vergilərin və vaxtaşırı məhkəmə cərimələrinin ödənilməsində problemlərlə üzləşmişlər. Maliyyələşmə üçün çoxları siyasi partiyalara, nüfuzlu sponsorlara və yaxud KİV-nin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fonduna bel bağlamışdır.

Hökumət bəzi dövlət kitabxanalarının müxalifət qəzetlərinə və müstəqil qəzetlərə abunə yazılmasını, dövlət müəssisələrinin müxalifət qəzetlərində reklam yerləşdirməsini qadağan etmişdir və özəl müəssisələrə bu qəzetlərdə reklam yerləşdirməmək üçün təzyiq göstərmişdir. Nəticədə müxalifət mediasında ödənişli reklam əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Siyasi şərhçilər qeyd etmişdirlər ki, bu cür addımlar müxalifət və müstəqil mətbuat orqanlarının jurnalistlərə verdiyi əmək haqqının azalmasına səbəb olmuşdur və səriştəli əməkdaşların iqtidar yönümlü mətbuat tərəfindən işə götürülməsinə imkan yaratmışdır. Bundan əlavə, beynəlxalq media monitorinqi tərəfindən verilən məlumatlarda Vergilər Nazirliyinin rəsmiləri tərəfindən edilən hədə-qorxuların medianın müstəqilliyini daha da məhdudlaşdırdığı qeyd edilmişdir.

Senzura və kontentin məhdudlaşdırılması: Əksər media vasitələri özünü-senzuradan istifadə etmişlər və hökumət tərəfindən cəzalandırılmaqdan ehtiyat edərək siyasi cəhətdən həssas hesab edilən mövzulardan yayınmışlar. Milli Televiziya və Radio Şurası yerli, özəl televiziya və radio stansiyalarından xarici mənşəli xəbər proqramlarını tam şəkildə təkrar yayımlamamağı tələb etmişdir.

İl ərzində dövlət orqanları Bakıda “Qanun” nəşriyyatından 2016-cı ilin iyununda müsadirə olunmuş işi geri qaytarmamışdır. Həmin vaxt vətəndaş cəmiyyəti fəalları hakimiyyət orqanlarının REAL demokratik hərəkətinin həbsdə olan rəhbəri İlqar



Məmmədovun azadlığını müdafiə edən plakatlar yazdıqdan sonra nəşriyyatda axtarış aparıldığını bildirmişdirlər. Nəşriyyatın direktoru Şahbaz Xuduğlu polis əməkdaşlarının ofisdən bəzi nəşr materialları və çap formalarını götürdüyünü demişdir.

Böhtan və iftira yaymağa görə məsuliyyət haqqında qanun: Böhtan atmaq cinayət əməli hesab edilir və bu, yazılı və şifahi formada verilən bəyanatları özündə ehtiva edir. Qanun böhtan atmaqda günahkar bilinən şəxslərə qarşı böyük miqdarda cərimələr və üç ilə qədər azadlıqdan məhrum etmə cəzası tətbiq etməyə imkan verir. Mayın 31-də qanuna düzəliş edilərək böhtan atmağa görə cərimə məbləği 100-1000 manatdan (58 dollardan 580-a dollar) 1000-1500 manata (580 dollardan 875 dollar) qədər artırılmışdır. İftira atmağa görə cərimə məbləği 300- 1000 manatdan (175-580 dollar) 1000-2000 manata (580-1170 dollar) qədər artırılmışdır.

Qanunda edilən digər bir dəyişikliyə əsasən, prezidenti təhqir etmək artıq cərimə ilə cəzalandırılmayacaq və bu əməli törədən şəxs iki ilə qədər islahedici əmək və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılacaq.

Diffamasiya haqqında qanunun müddəaları jurnalistlərə qarşı tətbiq olunmuşdur. Məsələn, Mehman Hüseynov polis əməkdaşları tərəfindən işgəncələrə məruz qaldığını bildirdikdən sonra martın 3-də Bakı şəhər məhkəməsi onu diffamasiyada təqsirli bilərək onun iki il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməsi barədə hökm çıxarmışdır.

## İnternet azadlığı

Amerikanın səsi, RFE/RL və Almaniyadan idarə olunan media orqanı Meydan TV-nin hökumət orqanlarının sərəncamı ilə ilin əvvəlində bloklaşdırıldığı bildirilmişdir. Mayın 12-də Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi tərəfindən qaldırılan iddia əsasında Səbail Rayon Məhkəməsi RFE/RL-in Azərbaycan dilindəki versiyalarına və *Azadlıq*, *Azərbaycan saati*, *Meydan TV* və *Turan* veb-saytları da daxil olmaqla digər müstəqil kütləvi informasiya vasitələrinə çıxışı bloklaşdırmışdır.

Mayın 2-də *Kanal 13* İnternet Televiziyasının direktoru Əziz Orucov saxlanılmış və barəsində inzibati həbs hökmü çıxarılmışdır. Daha sonra Baş Prokurorluq Əziz Orucovu vergidən yayınmaqda və vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə etməkdə təqsirli bilərək ona qarşı cinayət işi açmışdır. Dekabrın 15-də məhkəmə Orucovu bu ittihamlarla təqsirli bilmiş və onun 6 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilməsi barədə hökm çıxarmışdır.

Hökumət, həmçinin internet xidməti provayderlərinin Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi tərəfindən lisenziya əldə etməsini və Nazirliklə rəsmi müqavilələr bağlamasını tələb etmişdir.

İnternetdə böhtan yaymağa və təhqirə görə qanunla cinayət cəzası nəzərdə tutulur. Hökumətin demokratiya fəallarının internet əlaqələrinə nəzarət etməsi barədə əsaslı sübutlar gətirilmişdir. Məsələn, Xalq Cəbhəsi Partiyasının üzvləri polis tərəfindən təqibə məruz qaldıklarını və fiziki zorakılıqla hədələnərək Facebook-dakı tənqidi məzmunlu paylaşımaları silməyə məcbur edildiklərini bildirmişdirlər. İl ərzində gənc fəallar hökumətdəki korrupsiyanı tənqid etdiklərinə və insan hüquqlarının pozulmasına dair şərh

paylaşdıqlarına görə sorğu-suala çəkilməmiş, həbs olunmuş və barələrində inzibati həbs qərarı çıxarılmışdır.

“Freedom House” təşkilatının 2016-cı ilin iyun ayı ilə 2017-ci ilin may ayı arasındakı dövrü əhatə edən illik “*Freedom on the Net*” (İnternetdə Azadlıq) hesabatında ötən il Azərbaycanda internet azadlığının azaldığı və internet vasitəsilə söz azadlığından istifadə imkanlarının məhdudlaşdırıldığı qeyd edilmişdir. Hesabatda, həmçinin öncəki illərdə hökumətin ekstensiv blokladırmadan çəkindiylə halda ötən il veb-saytlarla bağlı məhdudlaşdırıcı tədbirlərin çoxaldığı göstərilmişdir.

Beynəlxalq Telekomunikasiya İttifaqı tərəfindən açıqlanmış statistik məlumatlara əsasən 2016-cı il ərzində ölkə əhalisinin təxminən 78 faizi internetdən istifadə etmişdir.

### **Tədris azadlığı və mədəniyyət tədbirləri**

Hökumət bəzi hallarda tədris azadlığını məhdudlaşdırmışdır. Müxalifət partiyalarının üzvləri məktəblərdə və universitetlərdə müəllim kimi iş tapmaqda çətinliklərlə üzləşdiklərini bildirmişlər.

### **b. Sərbəst toplaşmaq və birləşmə azadlığı**

Sərbəst toplaşmaq və birləşmə azadlığı konstitusiyaya ilə müəyyən edilsə də, hökumət bu azadlığı sərt şəkildə məhdudlaşdırmışdır.

#### **Sərbəst toplaşmaq azadlığı**

Hökumət sərbəst toplaşmaq azadlığını sərt şəkildə məhdudlaşdırmışdır. Müəyyən vaxtlarda dövlət orqanları dinc etirazlara və toplantılara güc tətbiq etməklə və etirazçıları saxlamaqla cavab vermişlər. Qanunla kiçik pozuntulara görə üç aya qədər və polisə müqavimət göstərməyə görə isə bir aya qədər inzibati qaydada saxlama müddəti nəzərdə tutulur. Məhkəmə qərarını icra etməyənlərə (o cümlədən cərimələrin ödənilməsinə görə) qarşı 500 manatdan 1,000 manata (290-580 ABŞ dolları) qədər cərimə və bir aya qədər inzibati qaydada saxlama cəzası verilə bilər.

Konstitusiyaya əsasən qrupların müvafiq icra hakimiyyəti orqanını əvvəlcədən xəbərdar etməklə sərbəst toplaşması nəzərdə tutulsa da, hökumət bu müddəanı əvvəlcədən icazə almaq tələbi kimi şərh etməkdə davam etmişdir. Yerli dövlət orqanları keçirilən bütün yürüşlər üçün əvvəlcədən icazə alınmasını və yürüşlərin müəyyən olunmuş məkanda keçirilməsini tələb etmişlər. Əksər siyasi partiyalar və QHT-lər bu cür tələblərin qəbul edilməz və konstitusiyaya zidd olduğunu hesab etmişlər. Ölkənin müxtəlif yerlərində dövlət orqanları bir qayda olaraq planlaşdırılan ictimai yürüşlərlə bağlı bildirişləri qəbul etməkdən imtina etmişlər və beləliklə də, sərbəst toplaşmaq azadlığını təmin etməmişlər.

2016-cı ildə keçirilmiş referendum ilə konstitusiyaya edilən düzəlişə əsasən, sərbəst toplaşmaq “ictimai qaydanı və ya ictimai əxlaqı” pozmamalıdır. Venesiya Komissiyasının 2016-cı ilin sentyabr ayında təklif edilən konstitusiya düzəlişləri ilə bağlı ön rəyində qeyd olunmuşdur ki, dinc toplantıların ictimai qaydanı pozması (məsələn, yol hərəkətinin təhlükəsizliyi) və ya birinin əxlaqa dair fikirlərinə zidd olması qaçılmaz olsa da, buna Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası ilə icazə verilir. Komissiya bildirmişdir ki, dövlət bu cür toplantıların səbəb ola biləcəyi narahatlığın həddən artıq çox olmaması və ictimai hadisənin əsas qayəsini ötürməsi şərtilə toplantıların keçirilməsinə icazə verməlidir.

Fəallar ölkədə korrupsiya və siyasi məhbusların vəziyyəti ilə bağlı 28 sentyabr, 7 oktyabr və 28 oktyabr tarixlərində keçirilmiş yürürlərdən öncə, yürürlər zamanı və yürürlərdən sonra polis təxminən 200 nəfəri təqib etdiyini və/ və ya həbs etdiyini bildirmişdir. Məhkəmələr 15 müxalifətçi fəali polisə müqavimət göstərməkdə ittiham edərək barələrində 10 gündən 30 günə qədər inzibati həbs hökmü çıxarmışdır. Fəallar və kütləvi informasiya vasitələri müxalifətin yürürlərində iştirak edən şəxslərin Təhsil Nazirliyi və Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən işdən azad olunduqları barədə məlumat vermişdir. Partiyaların nümayəndələri hökumətin Qərbə burada toplaşmaq azadlığının olduğunu nümayiş etdirmək üçün yürürlərin keçirilməsini təsdiqlədiyini, lakin müxalifətə qarşı tolerantlığın olmadığı barədə xalqa mesaj ötürmək üçün iştirakçıları cəzalandırdığını bildirmişdir.

### **Birləşmə azadlığı**

Birləşmə azadlığı konstitusiya ilə təsbit olunmuşdur, lakin buna baxmayaraq qanun bu hüququ müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırmış və 2014-cü il ərzində qüvvəyə minmiş qanuna əlavələr QHT-lərin fəaliyyətini əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşdirmişdir. Qanuna edilmiş əlavələrə istinad edərək dövlət orqanları tərəfindən müstəqil təşkilatların fəaliyyəti ilə bağlı cinayət araşdırmasına başlanılmış, bank hesabları dondurulmuş, yerli işçiləri təqibə məruz qalmış, o cümlədən bəzi QHT rəhbərləri həbs edilmiş və onların xaricə səfərlərinə qadağalar qoyulmuşdur. Nəticədə bir sıra QHT-lər fəaliyyət göstərə bilməmişdirlər.

Bir sıra hüquqi müddəalar hökumətə siyasi partiyaların, dini qrupların, müəssisələrin və QHT-lərin fəaliyyətini tənzimləməyə, o cümlədən “hüquqi şəxs” statusu almaq istəyən QHT-lərdən Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçməyi tələb etməyə imkan vermişdir. Qanunda hökumətin qeydiyyatla bağlı müraciət qəbul edildikdən sonrakı 30 gün ərzində (və yaxud əlavə araşdırma tələb olunduğu halda əlavə 30 gün ərzində) bu müraciətə baxması tələb olunsa da, qeyri-müəyyən, yorucu və qeyri-şəffaf qeydiyyat prosedurları uzun müddətli ləngimələrə səbəb olmuş və vətəndaşların birləşmək hüquqlarını məhdudlaşdırmışdır. Digər qanunlar sərbəst birləşmə azadlığını məhdudlaşdırır, məsələn QHT-nin filial rəhbəri xarici vətəndaş olduğu halda filial rəhbərinin müavinlərinin Azərbaycan vətəndaşı olması tələb edilir. Dövlət orqanları bir qayda olaraq adlarında “insan haqları”, “demokratiya”, “institut” və “cəmiyyət” sözləri

olan QHT-lərin qeydiyyat müraciətlərini rədd etmişlər.

Qrantlar və ianələri tənzimləyən qanunlar QHT-lərin nağd qaydada ianələr qəbul etmələrinə de-fakto qadağa qoymuş və QHT-lər tərəfindən anonim ianələrin qəbul olunmasını və yaxud ictimaiyyətdən ianələrin cəlb olunmasını demək olar ki, qeyri-mümkün etmişdir.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinə və QHT-lər, grantlar və hüquqi şəxslərin qeydiyyatı ilə bağlı olan qanunlara edilmiş dəyişikliklər 2014-cü ildə prezident tərəfindən təsdiq edilmişdir və bu dəyişikliklər QHT-lərin fəaliyyətinə əlavə məhdudiyyətlər tətbiq etmiş və qeydiyyatdan keçməmiş, müstəqil və xarici təşkilatların fəaliyyəti ilə bağlı qanunda olan bir sıra boşluqlar aradan qaldırılmışdır. Qanunvericilikdə, həmçinin donorlar üçün də bəzi məhdudiyyətlər müəyyən edilmişdir. Məsələn, xarici donorların resipiyentlər ilə grant müqavilələri imzalamazdan öncə ilkin razılıq əldə etmələri tələb olunmuşdur. Qanunlar, qeydiyyatdan keçməmiş və xarici QHT-lərin məcburi bağlanmağa qarşı müdafiəsiz olmasına gətirib çıxarmış, potensial fəalları və donorları vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarına qoşulmaqdan çəkindirmiş, eləcə də onların qeydiyyatdan keçməmiş yerli qruplar və yaxud bu cür təşkilatların üzvlərinə grantlar ayırmaq imkanlarını məhdudlaşdırmışdır.

Yanvar ayında Nazirlər Kabineti grantların qeydiyyatı prosesini sadələşdirmək üçün "Vahid pəncərə" mexanizminin yaradılmasına dair yeni normativ-hüquqi aktlar çıxarmışdır. Yeni prosedurlara görə, bir çox təşkilat üçün grant qeydiyyatı prosesinin alınması birləşdirilmişdir. Lakin yeni prosedurlar tam şəkildə yerinə yetirilməmiş və fəaliyyət göstərən QHT-lərin sayında daha da azalma müşahidə olunmuşdur.

2014-cü ildə edilmiş düzəlişlər əsasında verilən geniş səlahiyyətdən istifadə etməklə, Ədliyyə Nazirliyi 2016-cı ilin fevral ayında QHT-lətin fəaliyyətinə nəzarət ilə bağlı yeni qaydalar qəbul etmişdir. Qaydalar Nazirliyə QHT-lərdə yoxlama aparmaq və sərt cərimələr tətbiq etmək hüququ verir, yalnız bir neçə müddədə QHT-lərin hüquqlarının qorunması nəzərdə tutulur.

Bir sıra yerli və beynəlxalq QHT-lərin fəaliyyətləri və onların yerli rəhbərliyinə qarşı 2014-cü ildə başlanmış geniş miqyaslı cinayət araşdırması ilə ərzində davam etmişdir. Nəticədə bir sıra QHT-lər fəaliyyət göstərmək imkanından məhrum olmuş, bir neçə QHT-in bank hesabları dondurulmuş və bəzi QHT liderlərinin ölkəni tərk etməsi qadağan olunmuşdur.

Ölkədə fəaliyyət göstərmək istəyən xarici QHT-lərdən Ədliyyə Nazirliyi ilə müqavilə imzalamaq və qeydiyyatdan keçmək barədə qanunda qeyd olunan tələblərin icrası hökumət tərəfindən davam etdirilmişdir. Azərbaycanda öz filialını qeydiyyatdan keçirmək istəyən xarici QHT-lərdən "Azərbaycan xalqının milli və mənəvi dəyərlərini" dəstəklədiklərini nümayiş etdirmək və dini və siyasi təbliğat fəaliyyətlərində iştirak etməməyə öhdəlik götürmək tələb olunur. Qanunda qeydiyyat proseduru ilə bağlı hər hansı vaxt məhdudiyyəti göstərilir və bu da, hökumətin hər hansı xarici QHT-ni qeydiyyatdan keçirib-keçirməməklə bağlı qeyri-məhdud müddətdə qərar qəbul etməsinə imkan yaradır. İlin sonuna olan məlumatlara əsasən heç bir xarici QHT bu qaydalara əsasən qeydiyyatdan keçmək imkanına malik olmamışdır.

QHT-lərin nümayəndələri Ədliyyə Nazirliyinin təqdim olunan ərizələrə baxmadıqlarını bildirmişlər. Bəzi mütəxəssislərin hesablamalarına əsasən 1,000 QHT qeydiyyatdan keçməmişdir.

### c. Dini etiqad azadlığı

Baxın: Dövlət Departamentinin [www.state.gov/religiousfreedomreport/](http://www.state.gov/religiousfreedomreport/) internet sahifəsində yerləşdirilmiş Beynəlxalq Dini Etiqad Azadlığı Haqqında Hesabatı.

### d. Sərbəst hərəkət azadlığı

Ölkə daxilində sərbəst hərəkət azadlığı, xaricə səfər, mühacirət və repatriasiya qanunla müəyyən olunur və hökumət ümumilikdə bu hüquqlara hörmət etmişdir. Bununla belə ən azı 20 müxalifət tərəfdarının, fəalın və jurnalistin sərbəst hərəkət azadlığı hökumət tərəfindən məhdudlaşdırılmışdır.

Hökumət məcburi köçkünlərin, qaçqınların, geri qayıdan qaçqınların, sığınacaq axtaranların, vətəndaşlığı olmayan şəxslərin və aidiyyəti olan digər şəxslərin müdafiəsi və onlara yardım göstərilməsi istiqamətində BMT-nin Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) və digər humanitar təşkilatlarla əməkdaşlıq etmişdir.

Xaricə səfər: Dövlət orqanları bəzi müxalifət tərəfdarlarının, fəalların və jurnalistlərin ölkədən kənara səfər etməsinin qarşısını almağa davam etmişlər. Bu şəxslər sırasında Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədri Əli Kərimli (2006-cı ildən bəri ölkədən kənara səfəri qadağan olunmuş), araşdırmaçı jurnalist və fəal Xədicə İsmayılova, vəkillər İntiqam Əliyev və Əsəbəli Mustafayev və “Meydan TV”-yə material göndərən ən azı 15 müstəqil jurnalist yer almışdır. Dövlət orqanları müxalifətçi REAL hərəkətinin icraçı katibi Natiq Cəfərlinin 28 avqustda ona qarşı vergidən yayınma və vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə ittihamları ilə başladılmış cinayət işinə istintaq zamanı xitam verildikdən sonra onun xaricə səfəri ilə bağlı tətbiq edilən qadağanı aradan qaldırmışdır; REAL hərəkətinin idarə heyətinin üzvü Azər Qasımlının xaricə səfəri üzərindəki qadağa qüvvədə qalmışdır.

Hərbi xidmət yaşına çatmış şəxslərin xaricə səfər etməzdən öncə hərbi qurumlarda qeydiyyatdan keçməsi qanunla tələb edilir. Milli təhlükəsizliyə dair informasiyaya çıxışı olan hərbi qulluqçuların səfərlər etməsinə dövlət orqanları tərəfindən müəyyən məhdudiyyətlər tətbiq edilmişdir. Cinayət əməli ilə ittiham olunmuş və ya məhkum edilmiş, lakin şərti cəza alan şəxslərin xaricə səfər etməsinə də icazə verilməmişdir.

### Məcburi köçkünlər

BMT-nin Qaçqınların İşləri üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) tərəfindən verilən məlumata əsasən ilin sonuna ölkədə qeydə alınmış məcburi köçkünlərin, o cümlədən hökumətin

məlumatına əsasən məcburi köçkün vəziyyətində olanların sayı 612,785 nəfər təşkil etmişdir. Onların böyük əksəriyyəti Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində öz evlərini 1988-1993-cü illərdə tərk etmişlər.

Məcburi köçkünlərdən əvvəlcədən yaşadıkları yeri dövlət orqanlarında qeydiyyat almaq tələb edilmişdir və onlar yalnız icazə verilmiş ərazilərdə yaşaya bilmişlər. Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra formal olaraq öz mövcudluğunu itirmiş “propiska” sistemi əsasən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ və digər yeddi rayonu Ermənistanın dəstəyi ilə separatçıların nəzarətinə keçdikdən sonra öz evlərini tərk etmək məcburiyyətində qalmış şəxslərə tətbiq olunmuşdur. Hökumət bu qeydiyyatın məcburi köçkünlərə yardım göstərilməsi məqsədilə onların yerinin müəyyən olunması üçün lazım olduğunu bildirmişdir.

Məcburi köçkünlərin çoxu məşğulluq imkanları məhdud və yoxsulluq səviyyəsi yüksək olan əhalinin sıx şəkildə məskunlaşdığı kollektiv mərkəzlərdə yaşamağa davam etmişlər və burada sosial cəhətdən təcrid olunmuşlar. Qanun məcburi köçkünlərdən yaşadıkları rayonlarda qeydiyyatdan keçməyi tələb edir və məcburi köçkün statusunu almaq üçün qeydiyyat zəruridir.

Məcburi köçkünlərin yaşadıkları yerdə müvəqqəti qeydiyyatdan keçmələri onların ölkə daxilində yerdəyişmələrinə məhdudiyət qoymur.

### **Qaçqınların müdafiəsi**

Sığınacaqlarla təminat: Sığınacaq və ya qaçqın statusunun verilməsi qanunla müəyyən olunur və hökumət, bəzi qaçqınların müdafiəsinin təşkil olunması üçün Dövlət Miqrasiya Komitəsinin Qaçqın Statusunun Müəyyənləşdirilməsi Şöbəsi tərəfindən həyata keçirilən sistemi müəyyən etmişdir. BMT-nin Qaçqınların İşləri Üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) tərəfindən bəzi irəliləyişlərin olduğu qeyd olunsada, ölkədəki qaçqın statusunun müəyyən olunması sistemi beynəlxalq standartlara cavab verməmişdir. Beynəlxalq QHT-lər xidmətin səmərəli və şəffaf şəkildə aparılmadığını bildirmişlər.

Təhlükəsiz mənşə ölkəsi/tranzit ölkə: BMT-nin Qaçqınların İşləri Üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) tərəfindən verilən məlumata əsasən ölkə Çeçenistandakı münaqişə nəticəsində öz yerlərini tərk edən Rusiya vətəndaşlarının sığınacaqların təmin olunması üzrə dövlət prosedurundan istifadə etməsinə icazə verməmişdir. Bununla belə, BMT-nin Qaçqınların İşləri Üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) qeyd etmişdir ki, ölkə çeçen milliyyətindən olan sığınacaq axtaranların mövcudluğuna tolerant yanaşmış və UNHCR tərəfindən onların müdafiəsi və humanitar ehtiyaclarının təmin olunmasını qəbul etmişdir.

Başlıca xidmətlərdən istifadə: Hesablamalara əsasən ölkədəki 1,193 nəfər qaçqının sosial xidmətlərdən yararlanmaq imkanı olmamışdır. Təhsil Nazirliyindən verilən məlumata əsasən, 2016-2017-ci tədris ilində 88,019 məcburi köçkün şagird işğal olunmuş ərazilərdən köçürülmüş və ölkənin 34 regionu üzrə paylaşılmış 598 məktəbdə təhsil almışlar. Bir çox məcburi köçkün və qaçqınların uşaqları ölkənin bir sıra regionunda adi

məktəblərdə təhsil almışdır.

### **Vətəndaşlığı olmayan şəxslər**

BMT-nin Qaçqınların İşİ Üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) tərəfindən verilmiş statistik məlumatlara əsasən 2016-cı ilin sonunda ölkədə, UNHCR-in vətəndaşlığı olmayan şəxs mandatı altında olan 3,585 nəfər olmuşdur. Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən verilmiş məlumata əsasən 2017-ci ildə 573 nəfər əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxsə vətəndaşlıq verilmişdir. Vətəndaşlığı olmayan şəxslərin əksəriyyəti Gürcüstan və yaxud İrandan olan etnik azərbaycanlılar olmuşlar. QHT-lər vətəndaşlığı olmayan bir çox digər şəxslərin olduğunu bildirmişlər və onların sayının yüzdən on minlərə qədər olduğu qeyd olunmuşdur.

Vətəndaşlığı olmayan şəxslərin statusun alınması üçün müraciət etmək hüququnun qanunla nəzərdə tutulmasına baxmayaraq bəzi şəxslər müraciət etmək üçün tələb olunan sənədləri əldə edə bilməmişlər və bu səbəbdən də rəsmi qaydada qeydə alınmamışlar. Vətəndaşlıq haqqında qanun xaricilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin vətəndaşlıq almasını çətinləşdirir.

Vətəndaşlığı olmayan şəxslər bir çox hallarda sərbəst yerdəyişmə azadlığından istifadə edirlər. Vətəndaşlığı olmayan şəxslərin səhiyyə və məşğulluq kimi əsas hüquqlarla təmin olunması qanunla nəzərdə tutulur. Buna baxmayaraq onların hüquqi statuslarının olmamağı müəyyən hallarda vətəndaşlığı olmayan şəxslərin bu hüquqlardan istifadə etməsinə mane olmuşdur.

2016-cı ilin sentyabr ayında referendum ilə konstitusiyaya edilən düzəlişlər vətəndaşlığın “qanunla müəyyən edilən hallarda” itirilməsinə icazə vermişdir. Əvvəllər vətəndaşlığın itirilməsi konstitusiya ilə tam şəkildə qadağan idi. 2017-ci ilin sentyabr ayında isə hökumət 151 nəfəri terror təşkilatları ilə əlbir olmaqda ittiham edərək onların vətəndaşlığını ləğv etmişdir.

### **Bölmə 3. Siyasi proseslərdə iştirak etmək azadlığı**

Vətəndaşların öz hökumətini ümumxalq və bərabər seçki əsasında keçirilən azad və ədalətli seçkilər vasitəsilə seçmək hüququnun konstitusiya ilə müəyyən olunmasına baxmayaraq hökumət seçki prosesinə müdaxilə etməklə bu hüququ məhdudlaşdırmağa davam etmişdir. Qanun eyni zamanda müstəqil qanunvericilik hakimiyyətinin olmasını nəzərdə tutsa da, Milli Məclisin icraedici hakimiyyətdən ayrı şəkildə müstəqil təşəbbüsü az olmuşdur.

### **Seçkilər və siyasi iştirak**

Son seçkilər: Hökumət Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu (DTİHB) tərəfindən tövsiyə olunan seçki müşahidəçilərini qəbul etməkdən imtina etdikdən sonra DTİHB 2015-ci ildə keçirilmiş parlament seçkilərinin müşahidə olunmasını təxirə

salmışdır. DTİHB-nun iştirakı olmadan, seçkilərin ədalətliliyini müvafiq qaydada qiymətləndirmək mümkün olmamışdır.

Seçkiləri müşahidə etmiş müstəqil yerli və beynəlxalq müşahidəçilər ölkənin müxtəlif yerlərində seçki pozuntularını, o cümlədən müşahidəçilərin seçki məntəqələrinə daxil olmasının qarşısının alınması, seçki qutularına saxta bülletenlərin doldurulması, səsvermədə “karusel” üsulu və qeydiyyatdan keçməmiş fərdlərin səsverməsi kimi halları müşahidə etdiklərini qeyd etmişlər və bu cür qanun pozuntularını müxalifət müşahidəçiləri də qeydə aldıklarını iddia etmişlər. Ölkənin əsas müxalifət partiyaları bu seçkiləri boykot etmişlər.

2013-cü ildə keçirilmiş prezident seçkiləri beynəlxalq standartların tələblərinə cavab verməmişdir. Seçkilərlə bağlı ilkin məlumatlar və nəticələr əsasında 2013-cü ildə DTİHB və ATƏT-in Parlament Assambleyasının verdiyi birgə bəyanatda ölkənin ATƏT qarşısında üzərinə götürdüyü öhdəliklərə tam cavab verməsi üçün aradan qaldırılmasına ehtiyac olan ciddi çatışmazlıqlar vurğulanmışdır. Seçki günü ATƏT-in Parlament Assambleyası və DTİHB-in müşahidəçiləri prosedurların pozulması hallarını, o cümlədən seçki qutularına saxta bülletenlərin doldurulduğunu, müşahidə aparılmış seçki məntəqələrinin 58 faizində səsələrin sayılması zamanı ciddi problemlərin olduğunu və qəbul edilmiş səsələrin sayının qeydə alınmadığı kimi halları qeyd etmişlər. DTİHB tərəfindən verilmiş məlumata əsasən seçki günündən əvvəl hökumət repressiv siyasi mühit yaratmışdır ki, bu da azad və ədalətli seçki rəqabətinin aparılması üçün lazım olan sərbəst toplaşma, birləşmə və ifadə kimi fundamental azadlıqları təmin etməmişdir. Dövlət orqanları müntəzəm şəkildə media və vətəndaş cəmiyyətinə müdaxilə etmiş, təbliğat müddətinin 23-cü günündə və bundan əvvəl vaxtaşırı dinc yürüşlərin və görüşlərin keçirilməsinə zor tətbiq etməklə mane olmuşdur, bir sıra müxalifət tərəfdarını və gənc fəalları həbs etmişdir. Nə seçki komissiyası, nə də məhkəmə, şikayətlərin effektiv təmin olunmasını həyata keçirməmişdir. Etibarlı mənbələri təmsil edən QHT-lər də oxşar çatışmazlıqların olduğunu bildirmişlər.

2016-cı ilin sentyabr ayında hökumət konstitusiyaya təklif edilən 29 dəyişiklik və düzəliş ilə bağlı referendum keçirərək seçicilərə təklif edilən hər bir dəyişiklik və düzəliş üçün ayrıca səs vermək hüququ vermişdir. Düzəlişlərə dövlət başçısının səlahiyyət müddətinin beş ildən yeddi ilə kimi artırılması və Milli Məclisin eyni çağırışı bir il ərzində iki dəfə hökumətə etimadsızlıq göstərdikdə və ya prezident təqdim edilmiş namizədləri vəzifəyə təyin etmədikdə prezidentin vaxtından əvvəllər seçkilər çağırması daxil edilmişdir. Düzəlişlərə əsasən, prezidentə bir və ya bir neçə vitse-prezident təyin etmək və prezident öz səlahiyyətlərini icra edə bilmədikdə parlament tərəfindən təsdiqlənmiş baş nazirin əvəzinə birinci vitse-prezidentə prezident səlahiyyətlərini yerinə yetirmək icazəsi vermək səlahiyyətləri verilmişdir. Fevralın 21-də prezident öz xanımı Mehriban Əliyevanı birinci vitse-prezident vəzifəsinə təyin etmişdir.

Səsvermə başa çatdıqdan sonra Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK) 29 dəyişikliyin qeydiyyatdan keçmiş seçicilərin təxminən 70 faizi tərəfindən təsdiq olunduğunu elan etmişdir. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının müşahidəçiləri referendumun yaxşı keçdiyini bəyan etsə də, akkreditasiyadan keçməmiş müstəqil seçki müşahidəçiləri seçki



qutularına saxta bülletenlərin doldurulması, səsvermədə “karusel” üsulu və əksəriyyəti videolentə alınmış digər qanunsuzluqların baş verdiyini bildirmişdirlər. Onlar həmçinin Mərkəzi Seçki Komissiyasının rəsmi olaraq bildirdiyindən daha az şəxsin səsvermədə iştirak etdiyini qeyd etmişdirlər.

Siyasi partiyalar və siyasi iştirak: 50 siyasi partiyanın qeydiyyatdan keçməsinə baxmayaraq hakimiyyətdə olan Yeni Azərbaycan Partiyası siyasi sistemdə üstünlük təşkil etmişdir. Yerli müşahidəçilərin verdikləri məlumatlara əsasən iqtidar partiyasına üzvlük müəyyən imtiyazlar qazandırır, belə ki, dövlət qulluğuna işə qəbul zamanı partiyanın üzvlərinə üstünlük verilmişdir. 2010-cu ildən etibarən ölkənin əsas müxalifət partiyalarının nümayəndələri Milli Məclisdə təmsil olunmamışdılar.

Dövlət orqanları REAL Hərəkatının siyasi partiya formalaşdırmasının qarşısını almaq üçün müxtəlif tədbirlər görmüş, həmçinin, hərəkatın tələb olunan partiya konqresini keçirmək cəhdlərinə maneə törətmişdir. Məsələn, oktyabr və noyabr aylarında Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti REAL hərəkatının konqres keçirməklə bağlı məkanın təyin edilməsi üçün etdiyi çoxsaylı müraciətləri qəbul etməmişdir. Verilən məlumatlara görə, özəl otellər dövlət orqanlarının reaksiyasından qorxduqları üçün REAL hərəkatına icarə üçün məkan ayırmamışlar. Müsavat partiyası REAL hərəkatının dekabr ayında partiyanın Bakıdakı ofisində konqres keçirməsi ilə razılaşmışdır. Lakin REAL hərəkatının rəhbərləri konqresin keçiriləcəyi təqdirdə Müsavat partiyasının ofisdən çıxarılacağı barədə dövlət orqanlarının etdiyi xəbərdarlıqlardan sonra tədbiri təxirə salmışdır.

Vətəndaş cəmiyyətinin üzvləri digər vətəndaşlarla müqayisədə rəsmi qurumların təqiblərinə və qanunsuz həbs və saxlamalara daha çox məruz qalmışdır. Xalq Cəbhəsi və Müsavat partiyalarının üzvləri hökumət barədə sosial mediada tənqidi postlar yerləşdirdikdən sonra həbs olunmuş və barələrində inzibati həbs hökmü çıxarılmışdır.

QHT-lərin siyasi məhbuslar üzrə hazırladıqları daxili siyahıya əsasən, siyasi məhbusların bir neçəsi müxalifətçi partiya və ya hərəkatların üzvləri olmuşdur. REAL hərəkatının sədri İlqar Məmmədov və Xalq Cəbhəsi Partiyasının hər üç sədr müavini-Gözəl Bayramlı, Fuad Qəhrəmanlı və Seymur Həzi də daxil olmaqla ən azı 10 müxalifət tərəfdarı siyasi məhbus adlandırılmışdır.

Regional partiyaların üzvləri öz toplantılarının məqsədini gizlətməyə və bu toplantıları ucqar yerlərdə keçirməyə məcbur olmuşlar. Vətəndaş cəmiyyətinin üzvləri polisın çay evlərində keçirilən kiçik toplantılara tez-tez müdaxilə etdiyini və iştirakçıları saxlayaraq sorğu-suala çəkdiyini bildirmişdir.

Ofis sahibləri hökumətin cəza tədbirlərindən qorxduqları üçün müxalifət partiyaları ofis icarə etməkdə çətinliklərlə üzləşməkdə davam etdiklərini bildirmişlər. Məsələn, fevralın 9-da bir ofis sahibi Xalq Cəbhəsi Partiyası və Müsavat partiyasının yerli filiallarını Şəkiddəki ortaq rəsmi ofisindən çıxarmışdır.

Qadınlar və milli azlıqların iştirakı: Heç bir qanun qadınların və milli azlıqların siyasi prosesdə iştirakını məhdudlaşdırmır və onlar siyasi proseslərdə iştirak etmişdirlər. Kabinetdə bir nəfər qadın üzv olmuşdur və parlamentin 16.8 faizi qadınlardan təşkil

olunmuşdur.

#### **Bölmə 4. Korrupsiya və hökumətdə şəffaflığın olmaması**

Dövlət işçilərinin yol verdikləri korrupsiya əməlinə görə qanunla cinayət cəzası nəzərdə tutulur, lakin bu qanun hökumət tərəfindən effektiv şəkildə icra olunmamışdır və rəsmi şəxslər çox vaxt cəzasız şəraitdə korrupsiya əməllərində iştirak etmişlər. Hökumət tərəfindən aşağı səviyyədə dövlət xidmətlərinin həyata keçirilməsi zamanı korrupsiyaya qarşı mübarizədə müəyyən irəliləyişlər əldə olunsada, yuxarı səviyyədə korrupsiya fəaliyyəti problem olaraq qalmışdır. “Transparency International” (Beynəlxalq Şəffaflıq) təşkilatı və digər müşahidəçilər korrupsiyanın il ərzində geniş yayıldığını qeyd etmişlər.

Hökumətdəki korrupsiyaya qarşı mübarizə aparan bəzi şəxslərin dövlət orqanları tərəfindən hədəfə alındığı barədə məlumatların verilməsi davam etmişdir. Məsələn, fəallar bildirmişdirlər ki, keçmiş Zərdab rayon prokuroru Rüfət Səfərov prokurorluq xidmətində korrupsiyanın olması barədə çıxış etdikdən sonra fırıldaqçılıqda ittiham olunmuşdur. 2016-cı ilin sentyabr ayında o, Lənkəran Şəhər Ağır Cinayətlər Məhkəməsi tərəfindən təqsirli hesab olunmuş və barəsindən doqquz il azadlıqdan məhrum etmə hökmü çıxarılmışdır. 2016-cı ilin dekabr ayında və iyulun 11-də, müvafiq olaraq Apelyasiya Məhkəməsi və Ali Məhkəmə eyni hökmü qüvvədə saxlamışdır. Rüfət Səfərovun həbsxanada işgəncələrə məruz qaldığı bildirilmişdir. Yerli QHT-lər onun siyasi məhbus kimi həbs olunduğunu qeyd etmişlər.

Korrupsiya: Yuxarı səviyyədə korrupsiyaya dair hesabatların ən nəzərəçarpan bir nümunəsində qeyd olunmuşdur ki, sentyabr ayında Mütəşəkkil Cinayətkarlıq və Korrupsiyaya dair Hesabat Layihəsi çərçivəsində 2012 və 2014-cü illərdə yüksək vəzifəli şəxslər tərəfindən 2.9 milyard dollar çirkli pulun yuyulduğunu göstərən araşdırma xarakterli hesabat dərc olunmuşdur.

Bir neçə yüksək vəzifəli şəxsin ailəsinin monopoliyadan faydalanmasına dair məlumatlar verilmişdir.

Dövlət orqanları tərəfindən il ərzində rüşvətxorluq və hökumətdəki digər korrupsiya formaları ilə əlaqədar bəzi cinayət işləri açılmışdır, lakin buna baxmayaraq çox az sayda yüksək vəzifəli məmur məhkəməyə cəlb edilmişdir.

2015-ci ildə Milli Təhlükəsizlik Naziri Eldar Mahmudov və nazirliyin digər rəsmiləri vəzifələrindən azad olunduqda sonra Bakı Ağır Cinayətlər Məhkəməsi 2016-cı ilin dekabr ayında fəaliyyəti dayandırılmış Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin bir neçə keçmiş yüksək rütbəli rəsmisini vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə etməkdə, biznes müəssisələrinin qanunsuz yoxlanılmasında, şantaj etməkdə, rüşvətxorluqda və hədə-qorxu gəlməkdə ittiham edərək onlara qarşı cinayət işi açmışdır. Cinayət işi üzrə istintaqın aparılması digər nazirliklərin korrupsiya ilə əlaqəsi olan yüksək rütbəli əməkdaşlarının, o cümlədən keçmiş Rabitə və Yüksək Texnologiyalar naziri Əli Abbasovun, nazirliyin və ictimai telekommunikasiya qurumlarının digər doqquz nəfər

əməkdaşının vəzifəsindən kənarlaşdırılması ilə nəticələnmişdir. İl ərzində məhkəmələr Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin və Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin keçmiş yüksək rütbəli əməkdaşlarının müxtəlif müddətlərlə azadlıqdan məhrum edilməsinə dair hökm oxumuşdurlar.

Belə bir fikir geniş yayılmışdır ki, rüşvət verməklə 18-35 yaş kişilərə tətbiq olunan hərbi xidmət keçməkdən azad olmaq olar. Vətəndaşlar eyni zamanda bildirmişlər ki, hərbiçilərin kiçik miqdarda rüşvət verməklə daha asan hərbi xidmət keçmə yerlərinə göndəriş alması da mümkün olmuşdur.

Dövlət idarəçiliyinin aşağı səviyyələrində korrupsiyanın azaldılması məqsədilə Prezident və Prezident Administrasiyası geniş təbliğ olunan proqramın icrasını davam etdirmişlər. Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar Dövlət Agentliyinin (ASAN) xidmət mərkəzləri doğum şəhadətnamələrinin verilməsi və nikahın qeydiyyatı kimi doqquz nazirlik tərəfindən təqdim olunan xidmətlərin bir yerdə cəmləşdiyi xidmət mərkəzi kimi fəaliyyət göstərmişdir..

Maliyyə açıqlaması: Qanun rəsmi şəxslərdən özlərinin maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat təqdim etməyi tələb edir və seçki məcəlləsinə əsasən bütün namizədlər maliyyə hesabatlarını təqdim etməlidirlər. Hesabatların təqdim olunması prosesi mürəkkəb və qeyri-şəffaf olmuşdur. Belə ki, Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə İdarəsi, Milli Məclis, Ədliyyə Nazirliyi və Mərkəzi Seçki Komissiyası daxil olmaqla bir sıra dövlət qurumları və təşkilatlar bu hesabatları qəbul edən tərəf kimi təyin olunsalar da, onların nəzarət rolu yaxşı dərk edilməmişdir. İctimaiyyətin bu hesabatları əldə etmək imkanı olmamışdır. Qanunun tələblərinə əməl olunmamasına görə inzibati tədbirlər nəzərdə tutulsa da, bu tədbirlər tətbiq edilməmişdir.

Müəssisə təsisçilərinin adlarının və səhmdar kapitalına olan investisiya məbləğinin ictimaiyyətə açıqlanması qanunla qadağan edilir. Tənqidçilər bu dəyişikliyin hökumət rəsmilərinin biznes maraqlarının tədqiqatçı jurnalistlər tərəfindən araşdırılmasının qarşısını almaq məqsədilə edildiyini iddia etmişlər.

## **Bölmə 5. İddia edilən insan hüquqlarının pozulması hallarının beynəlxalq təşkilatlar və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən araşdırılmasına hökumətin münasibəti**

İl ərzində hökumət tərəfindən yerli və beynəlxalq insan hüquqlarının müdafiəsi qruplarının fəaliyyətinə tətbiq olunan sərt məhdudiyətlər davam etmişdir. QHT-lərin fəaliyyətini dayandırmaq üçün məhdudlaşdırıcı qanunların tətbiqi və digər təzyiqlər son illərdə yüksək səviyyədə davam etdirilmişdir. İnsan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən aparıcı QHT-lər insan hüquqları ilə bağlı işlərin araşdırılması və nəticələrin çap olunması ilə bağlı ədavət mühiti ilə üzləşmişlər. Nəticədə bəzi fəallar ölkəni tərk etmiş və bir sıra QHT-lər öz fəaliyyətlərini dayandırmışlar. Bəzi insan hüquqları müdafiəçiləri həbsalma (Əliabbas Rüstəmov), müsadirə olunmuş işlə bağlı

sənədlərin və ofis avadanlıqlarının (İntiqam Əliyev) geri qaytarılmaması və ya inzibati araşdırmanın aparılması (baxın: bölmə 1.e.) da daxil olmaqla hökumətin səbəb olduğu bir sıra maneələrə görə öz peşə öhdəliklərini yerinə yetirə bilməmişdirlər.

Hökumətin insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən bəzi QHT-lərlə əlaqə saxlamasına və onların sorğularını cavablandırmasına baxmayaraq bir çox hallarda insan hüquqlarını müdafiə edən digər QHT-lər və fəallar tənqid edilmiş və hədə-qorxu ilə üzləşmişdir. Ədliyyə Nazirliyi insan hüquqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan QHT-ləri qeydiyyatdan keçirməkdən əsassız olaraq imtina etmiş və yaxud onların üzərinə ağır inzibati məhdudiyyətlər qoymuşdur. Fəallar eyni zamanda dövlət orqanlarının onların təşkilatlarını və yaxud qrantlarını qeydiyyatdan keçirməkdən imtina etdiyini, təşkilatların fəaliyyətləri ilə bağlı araşdırma apardıqlarını, onların şəxsi və təşkilatların bank hesablarını dondurduqlarını və əvvəllər müsadirə olunmuş ofis avadanlıqlarını geri qaytarmadıqlarını bildirmişlər. Bir çoxları ofis və yaxud xüsusilə mehmanxanalarda əsasən Bakı şəhərindən kənarında keçirilən tədbirlər üçün yer tapmaqda çətinlik çəkdiqlərini bildirmişlər.

Hökumətin yüksək vəzifəli şəxsləri hüquq müdafiəçilərinin şəxsiyyətinə hücumlar etmişlər. Dövlətin nəzarətində olan media vasitələri “Amnesty International”, “Human Rights Watch”, “Freedom House” və Sərhədsiz Müxbirlər təşkilatını “antimilli elementləri” dəstəkləməkdə ittiham etmişlər. Bir çox hallarda Prezident Administrasiyasının rəsmiləri yerli və xarici QHT-ləri ölkədəki vəziyyəti pozmağa cəhd göstərən xarici maraqları təmsil etməkdə və bu səbəbdən təxribatçı fəaliyyətlə məşğul olmaqda günahlandırmışlar və azadlıqdan məhrum edilmiş demokratiya və hüquq müdafiəçilərinin və fəalların adlarını xüsusilə qeyd etmişlər. Mayın 4-də iqtidaryönlü veb-portal Haqqin.az Gözəl Bayramlı (baxın: 1.c və 1.e bölmələri) və Əfqan Muxtarlı (baxın: 1.c. və 2.a. bölmələri) da daxil olmaqla bir sıra Azərbaycanlı demokratik fəalları və jurnalistləri “anti-azərbaycanlı” adlandıraraq onları hökuməti devirməyə cəhdə günahlandırmış və Gürcüstanın dövlət orqanlarını Gürcüstanda sığınacaq tapan şəxsləri ölkədən çıxarmağa çağırmışdır.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və ya digər beynəlxalq qurumlar: Hökumət bu beynəlxalq qurumların dövlət orqanlarının fəaliyyətinə qarışmağını tənqid edərək bu təşkilatların verdiyi bəyanatlara şübhə ilə yanaşmışdır.

2016-cı ilin sentyabr ayında BMT-nin insan hüquqları müdafiəçilərinin vəziyyətinə dair xüsusi məruzəçisi Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətinin ölkənin müstəqillik qazandığı andan bəri ən pis vəziyyətlə üzləşdiyini qeyd etmiş və dövlət orqanlarını vətəndaş cəmiyyətinə qarşı tətbiq etdikləri cəzalandırıcı yanaşmaları yenidən götür-qoy etməyə çağırmışdır.

Hökumətin insan hüquqları üzrə qurumları: Vətəndaşlar dövlət və ya fərdi şəxslər tərəfindən yol verilmiş insan hüquqlarının pozulması zamanı İnsan Hüquqları üzrə Ombudsman Elmira Süleymanovaya və ya Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Ombudsmanı Ülkər Bayramovaya müraciət edə bilirlər. Ombudsman bir

İldən çox müddəti keçmiş pozulma halı ilə bağlı müraciətləri, anonim şikayətləri və ya artıq məhkəmə tərəfindən baxılan işləri qəbul etməyə bilər. İnsan hüquqlarını müdafiə edən QHT-lər Ombudsman Aparatını müstəqil fəaliyyət göstərmədiyinə və siyasi motivlərə söykənən halları effektiv şəkildə nəzərdən keçirmədiyinə görə tənqid etmişlər.

Milli Məclis və Ədliyyə Nazirliyində fəaliyyət göstərən insan hüquqları üzrə bölmələr də şikayətlərə baxmış, araşdırmalar aparmış və müvafiq hökumət qurumlarına tövsiyələr vermişlər.

## **Bölmə 6. Ayrı-seçkilik, cəmiyyətdə zorakılıq, insan alveri**

### **Qadınlar**

Zorlama və məişət zorakılığı: Zorlama qeyri-qanuni əməldir və bu əməlin törədilməsinə görə maksimum 15 ilə azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən edilmişdir. Qadınların ərləri tərəfindən zorakılığa məruz qalması qanuna zidd əməl hesab olunur, lakin müşahidəçilərin sözlərinə görə, polislər belə iddiaları effektiv şəkildə araşdırmır.

Qanun məişət zorakılığı hallarının araşdırılması üçün normativ-hüquqi bazanı, məhkəmə qadağalarının qəbul olunması prosesini müəyyən edir, məişət zorakılığına məruz qalan insanlar üçün sığınacaq və reabilitasiya mərkəzinin yaradılmasını tələb edir. “Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” Qanunu tənqid edənlər öz fikirlərini belə əsaslandırırlar ki, dəqiq icra mexanizmlərinin olmaması Qanunun effektivliyini azaldır. Milli Məclisin qadın üzvləri və Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin (AQUP DK) rəhbəri məişət zorakılığının qarşısının alınması istiqamətində fəaliyyətlərini davam etdiriblər. Komitə sözügedən məsələ ilə bağlı ictimai maarifləndirmə aparmış, məişət zorakılığı qurbanlarının sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində işlər görmüşdür.

Hökumət zorakılıq qurbanı olan qadınları məhdud müdafiə vasitələri ilə təmin edir. Hökumət və müstəqil fəaliyyət göstərən QHT-lərdən biri insan alveri və məişət zorakılığı qurbanlarını sığınacaqda təmin edərək onlara yardım və tövsiyələr verib.

Seksual qısnama: Seksual qısnama qanunla qadağan olunsa belə, hökumət qanunun bu tələbini nadir hallarda həyata keçirmişdir. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi seksual qısnama və məişət zorakılığı barəsində maarifləndirmə aparmaq məqsədilə konfransların təşkili və həyata keçirilməsi istiqamətində çox işlər görmüşdür.

Reproduktiv hüquqlar: Məcburi abort, sterilizasiya və ya əhalinin artımı ilə bağlı digər məcburi nəzarət tədbirləri üzrə hər hansı bir məlumat mövcud deyil. Ana ölümü halları və kontraseptiv vasitələrdən istifadə səviyyəsinə dair göstəricilər aşağıda göstərilən internet sahifəsində yerləşdirilib.

[www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2015/en/gh\\_acts\\_or\\_threats](http://www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2015/en/gh_acts_or_threats)

Ayrı-seçkilik: Qadınlar formal olaraq kişilərlə eyni hüquqlara sahib olsalar belə, sosial və məşğulluqla bağlı ayrı-seçkiliyin olması problemdir. Qadınlar

məşğulluq prosesində ayrı-seçkiliklə üzləşmişlər. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi qadın hüquqları barəsində kütləvi informasiya vasitələrində maarifləndirmə tədbirlər həyata keçirmişdir.

Gender əsaslı cinsi seçim: “World Factbook”a əsasən, 2016-cı ildə ölkədə dünyaya gələn uşaqların gender nisbəti hər 100 qıza 111 oğlan təşkil etmişdir. Yerli ekspertlər gender əsaslı cinsi seçimin geniş yayıldığını, xüsusilə bu hala kənd yerlərində daha çox rast gəldiyini qeyd ediblər. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi sözügedən problemlə bağlı maarifləndirmə işi aparmaq məqsədilə seminarlar təşkil etmiş, kütləvi informasiya vasitələrində müxtəlif kampaniyalar həyata keçirmişdir.

### **Uşaqlar**

Doğuşun qeydə alınması: Uşaqlara vətəndaşlıq ölkə ərazisində doğulmaqla və ya valideynlərin vətəndaşlığı əsasında verilir. Xəstəxanalarda və ya klinikalarda baş tutmuş doğum hallarının qeydə alınması müntəzəm olaraq həyata keçirilmişdir. Evdə doğulan bəzi uşaqların qeydiyyatı aparılmamışdır. Daxili İşlər Nazirliyi və Ədliyyə Nazirliyi belə uşaqları potensial insan alveri qurbanı kimi müəyyən etdikdən sonra sənədi olmayan uşaqları qeydiyyata almışdır.

Təhsil: Baxmayaraq ki, təhsil 17 yaşına qədər icbari, ödənişsiz və ümumi xarakter daşıyır, lakin kənd yerlərində yaşayan böyük ailələr oğlanların təhsil almasına daha çox önəm vermiş, qızları təhsildən yayındıraraq evdə işləməyə cəlb etmişlər. Bəzi yoxsul ailələr övladlarını məktəbə getmək əvəzinə işləməyə və ya dilənçiliyə vadar etmişlər.

Uşaq zorakılığı: Uşaq zorakılığı problemini aradan qaldırmaq üçün Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi hakimlər və uşaq hüquqları müdafiəçiləri üçün təlimlər həyata keçirmiş, bələdiyyə rəsmiləri üçün uşaq istismarına qarşı mübarizə ilə bağlı seminarlar təşkil etmişdir.

Erkən və məcburi nikahlar: Qanuna əsasən qızlar üçün nikah yaşı 18, yerli icra hakimiyyət orqanlarının icazəsi olduqda isə 17 yaş müəyyən edilib. Qanunda o da qeyd olunur ki, oğlanlar 18 yaşında ailə qura bilirlər.

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi tərəfindən İslam dinində də göstəriləyi kimi nikah üçün minimum yaş həddi 18 olaraq müəyyən edilmişdir, lakin bu bəyanat belə geniş yayılmış erkən nikahların qarşısını ala bilməyib. Qanunvericilikdə yetkinlik yaşına çatmayan şəxsləri nikaha məcbur etmə əməlinə görə 3,000 – 4,000 manat (1,750 – 2,340 ABŞ dolları) cərimə və ya 4 ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulub. Dini nikah şərtlərinə uyğun olaraq (kəbin) ailə quran qızlar xüsusi narahatlıq doğurmuşdur, çünki belə qızlara dövlət tərəfindən nəzarət olunmayıb və boşanma hallarında statuslarının tanınması üçün onlar “həyat yoldaşı” hüququ verilməyib.

Erkən nikahların qarşısının alınması üçün Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi məcburi köçkünlərin və qaçqınların yaşadıqları icmalarda fəaliyyətlər həyata keçirib.

Uşaqların cinsi istismarı: Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin fahişəliyə (o cümlədən azyaşlılara qarşı əxlaqsız davranışlar) cəlb olunmasına görə səkkiz ilə qədər

həbs cəzası nəzərdə tutulur. Qanunvericilikdə pornoqrafiya, onun istehsalı, yayılması və ya reklam edilməsinə görə üç il azadlıqdan məhrumetmə cəzası müəyyən edilib. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərlə cinsi əlaqədə olmaya görə isə üç il azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulur.

Məcburi köçkün uşaqlar: Qaçqın və məcburi köçkün uşaqların böyük bir qismi standartlara cavab verməyən şəraitdə yaşayır. Bəzi hallarda belə uşaqlar təhsil almaq imkanında olmayıblar. Bakıda küçə uşaqları ilə işləyən bir qrup bəzən oğlanların və qızların fahişəlik və dilənçiliklə məşğul olması barəsində məlumat verib.

Beynəlxalq uşaq oğurluğu: Ölkə “Beynəlxalq uşaq oğurluğunun mülki aspektləri”nə dair 1980-ci il tarixli Haaqa Konvensiyasına qoşulmamışdır.

*Bax: Dövlət Departamentinin “Valideynlər tərəfindən beynəlxalq uşaq oğurluğu” haqqında illik hesabatı:*

[travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html](http://travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html)

### **Anti-semitizm**

Hesablamalara görə ölkədə Yəhudi icmasından olan insanların sayı 20,000 – 30,000 nəfər təşkil etmişdir və heç bir anti-semitizm faktı qeydə alınmamışdır.

### **İnsan alveri**

*Bax: Dövlət Departamentinin “İnsan alveri” haqqında hesabatı*

[www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/](http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/)

### **Fiziki qüsurlu şəxslər**

Qanunla fiziki, hissi, zehni və əqli qüsurlu insanlara qarşı ayrı-seçkilik qadağan edilsə belə, hökumət bu müddəaların effektiv şəkildə icrasını təmin etməmişdir.

Geniş yayılmış düşüncəyə görə fiziki qüsurlu uşaqlar xəstədir və onları digər uşaqlardan ayırmaq, institusionallaşdırmaq lazımdır. Müəyyən fiziki qüsurları olan, o cümlədən autizmdən əziyyət çəkən uşaqlar nə təhsil imkanlarından faydalana bilməmiş, nə də müavinətlər almışlar. Yerli QHT-nin verdiyi məlumata görə, ölkədə sağlamlıq imkanları məhdud 60.000 uşaq var, onların 6.000-dən 10.000-ə qədəri xüsusi təhsil müəssisələrində, yerdə qalanı isə ya evdə təhsil alır, ya da ümumiyyətlə təhsil almırdı. Təhsil Nazirliyi BMT-nin Uşaq Fondu ilə əməkdaşlıq çərçivəsində fiziki qüsurlu uşaqların, xüsusilə ibtidai təhsil səviyyəsində normal sinif otaqlarında təhsil prosesinə inteqrasiyasını artırmaq məqsədilə addımlar atmışdır. Belə insanların ictimai və digər binalara girişini, habelə informasiya və kommunikasiya vasitələrinə əlçatanlığını təmin edən hər hansı bir qanun mövcud deyil və binaların əksəriyyəti onlar üçün əlçatmazdır. Əqli və digər qüsurları olan insanlar üçün nəzərdə tutulmuş obyektlərdə yaradılan şərait eyni olmamışdır. Bəzən ixtisaslı kadrlara, avadanlıqlara və ləvazimatlara ehtiyac duyulmuşdur.

### **Milli/ırq/etnik azlıqlar**

Erməni əsilli vətəndaşlar məşğulluq sahəsində ayrı-seçkiliyə yol verildiyini bildirmişlər. Avropa Şurasının İrçilik və Dözümsüzlük Əleyhinə Komissiyasının məlumatında deyilir ki, bütün nəsillər təhsil müəssisələrində və kütləvi informasiya vasitələrində siyasi liderlərin ermənilərə qarşı nifrət aşılardan çıxışlarına qulaq asa-asa

böyüyüb. Yerli hakimiyyət orqanları Ermənistanla barışığa nail olmaq üçün çalışan insan hüquqları fəallarına qarşı mübahisəli ittihamlar irəli sürərək onları uzun müddət azadlıqdan məhrum etmə cəzasına cəlb etmişlər. Nifrət hissi aşılaraq çıxışlar həmçinin talışlara qarşı da ünvanlanmışdır. Cənubda talışlar, şimalda ləzgilər, habelə Məhsəti türkləri, kürdlər daxil olmaqla bəzi qruplar öz dillərində rəsmi dərsləklərlə lazımınca təmin olunmadıqlarından dolayı narazılıqlarını bildirmişlər.

### **Cinsi oriyentasiya və cinsi mənsubiyyətə görə zorakılıq, ayrı-seçkilik, pis rəftar halları**

Ayrı-seçkilik əleyhinə qanun mövcud olsa da, burada lesbiyan, gey, biseksual, transseksual və interseksual xüsusi olaraq vurğulanmır.

Oktyabr ayında media və insan hüquqları müdafiəçiləri gey, biseksual və transseksual qadın olduqları güman edilən 83 nəfərin sentyabr ayının ortasından etibarən polis tərəfindən saxlanılaraq işgəncələrə məruz qalması barəsində məlumat vermişdir. Polislər rüşvət almaq və digər gey kişilər barəsində məlumat əldə etmək məqsədilə təcridxanada saxlandıqları zaman onları döymüş və elektrik şoku vermişlər (bax: bölmə 1.c.). Oktyabr ayının 3-dək 20-45 gün təcridxanada saxlandıqdan və ya 200 manata qədər (117 ABŞ dolları) cərimə olunduqdan sonra (və ya hər ikisinin tətbiqindən sonra) saxlanılan şəxslərin çoxu azadlığa buraxılmışdır. Oktyabr ayının 2-də Daxili İşlər Nazirliyi və Baş Prokurorluq birgə bəyanat yayaraq həbslərin cinsi mənsubiyyət və ya cinsi oriyentasiya ilə bağlı olmasını təkzib etmişlər.

Yerli QHT-nin məlumatına görə cinsi oriyentasiyasına görə insanlara qarşı polis zorakılığı ilə müşayiət olunan çoxsaylı insident yaşanıb. O da qeyd edilib ki, hüquq mühafizə orqanları bu kimi halların baş verməsinə məsul olanlarla bağlı nə araşdırma aparmış nə də onları cəzalandırmışlar. Bundan əlavə, ailə-məişət zəminində cinsi azlıqlara qarşı zorakılıq halları, nifrət aşılaraq çıxışlar, şəxsi internet hesablarında – “Facebook” səhifələrində ədavət xarakterli məlumatların yayılması kimi faktlar da mövcud olmuşdur. Fəalların məlumatına görə cinsi azlıqların nümayəndəsi olan şəxslərin cinsi oriyentasiyası/mənsubiyyəti aşkar olunduqda onlar bir qayda olaraq işdən azad olunurlar. Bir şəxsin sözlərinə görə psixi xəstə olduqları əsas gətirilərək cinsi azlıqlara hərbi xidmətdən möhlət verilməklə onların hərbi xidmət keçməsinə icazə verilmir.

Ümumiyyətlə, cinsi azlıqlar sosial stiqma və təzyiqlik tədbirləri qorxusu ilə ayrı-seçkilik və pis rəftarlarla bağlı hüquq mühafizə orqanlarına rəsmi şikayət ünvanlamaqdan imtina edirlər. Fəallar polislərin cinsi azlıq nümayəndələrinə qarşı törədilmiş cinayətlərin araşdırılmasına etinasız yanaşdığını bildirmişlər.

### **İnsanın İmmun Çatışmazlığı Virusunu (İİV) və Qazanılmış İmmun Çatışmazlığı Sindromu (QİÇS): sosial stiqma**

Ölkədə demoqrafiya və səhiyyə sahəsində aparılan ən son sorğuya əsasən (2006), qadınların 80%-i, kişilərin isə 92%-i İİV-na yoluxmuş insanlara qarşı ayrı-seçkilik münasibəti bəsləyir. “Azərbaycanın 2016 – 2020-ci illərdə İİV infeksiyası ilə mübarizə üzrə Milli Strategiyası”nda sosial stiqma və ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq üçün ictimai maarifləndirmənin artırılması nəzərdə tutulmuşdur.



## **Bölmə 7. İşçilərin hüquqları**

### **a. Birləşmə azadlığı və kollektiv sövdələşmə hüququ**

Qanun birləşmə azadlığı ilə yanaşı, müstəqil həmkarlar ittifaqları yaratmaq və onlara qoşulmaq hüququnu təmin edir. Polislərin, hərbiçilərin və rəhbər vəzifə tutan şəxslərin həmkarlar ittifaqlarına qoşulması qadağan edilmişdir. Qanun işçilərə kollektiv şəkildə sövdələşmə aparmaq hüququ versə belə, həmkarlar ittifaqları əmək haqqı dərəcələri və iş şəraiti kimi məsələlərlə bağlı effektiv danışıqlar apara bilməmişdir, çünki əksər dövlət müəssisələrini hökumət tərəfindən təyin edilən rəhbərlər idarə etmiş və hökumət işçilərinin əmək haqları da dövlət tərəfindən müəyyən olunmuşdur.

Bir çox işçilərin tətillərini hüququ qanunla təmin edilir. Aşağıda göstərilən işçi kateqoriyalarına tətillər keçirmək qadağan edilmişdir: icraedici və qanunvericilik orqanlarının yüksək vəzifəli şəxsləri, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları, məhkəmə işçiləri, yanğınsöndürənlər, səhiyyə, elektrik enerjisi, su təchizatı, telefon, dəmir yolu və hava nəqliyyatına nəzarət işçiləri.

Qanun həmkarlar ittifaqlarına və əmək fəalları qarşı ayrı-seçkiliyi qadağan edir və həmkarlar ittifaqı ilə bağlı fəaliyyətinə görə işdən azad olunan işçilərin işə bərpa edilməsini tələb edir. Bununla yanaşı, tətillər iştirakçılarına qarşı işdən xaric olunma və ya yeni işçi ilə əvəz olunma kimi cəzalandırma tədbirlərinin görülməsini qanunla qadağan edilir. Lakin tətillər zamanı ictimai asayışı pozan, nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinə mane olan işçilər üç ilə qədər azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilə bilərlər.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası (AHİK) ölkədə fəaliyyət göstərən yeganə həmkarlar ittifaqı konfederasiyasıdır. Həmkarlar ittifaqına üzv olmaq isə yorucu, bəzən isə vaxt aparan bir prosesdir. AHİK müstəqil təşkilat kimi qeydiyyatdan keçsə də, bəzi işçilər onun hökumətlə yaxından əlaqədə olduğunu düşünürlər.

AHİK-nin məlumatına görə Konfederasiya ilin əvvəlində 27 sektordan 1.6 milyon üzvü təmsil etmişdir. Konfederasiyanın şirkətin işçilərini təmsil edib etməməsindən asılı olmayaraq Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən təyin edilmiş əmək müfəttişi əmək münasibətləri ilə bağlı narazılıq doğuran məsələləri araşdırma bilər.

Hökumət birləşmə azadlığı və kollektiv sövdələşmə haqqında qanunların effektiv şəkildə icrasını təmin etməmişdir. Qanun pozuntularının qarşısını almaq üçün inzibati cəzalar kifayət deyil. İnzibati və məhkəmə prosedurlarında uzunmüddətli gecikmələr və şikayətlər olur. Həmkarlar ittifaqı yaratmaq və ittifaqın fəaliyyətinə dair hüquqları üzərində yüksək bürokratik nəzarət tədbirləri kimi bir sıra məhdudiyətlər mövcuddur. İttifaqların bir çoxu müstəqil deyil və jurnalistlərin birləşdikləri ittifaqlar istisna olmaqla, onların böyük əksəriyyəti hökumətlə sıx bağlı olmuşdur. Həm yerli, həm də beynəlxalq QHT-lərin bildirdiyinə görə əksər sənaye

sahələrində çalışan işçilər öz hüquqlarından bixəbərdir olmuş və şikayət etdikləri zaman təqib olunacaqlarından qorxmuşlar. Bu hal xüsusilə dövlət sektorunda çalışan işçilərə şamil olunmuşdur.

Kollektiv müqavilələr bir çox hallarda formal xarakter daşımış və icra olunmamışdır. Əmək hüququ bütün işçilərə və müəssisələrə şamil edilsə də, hökumət ikitərəfli sazişlərin şərtlərini müzakirə etməklə transmilli korporasiyaları əmək qanunvericiliyindən azad edə bilər. Məsələn, hökumətlə transmilli enerji korporasiyaları arasında imzalanan hasilatın pay bölgüsü üzrə sazişləri işçinin həmkarlar ittifaqında iştirakını təmin etmir. Qanun işəgötürənlərin kollektiv sövdələşmə prosesinə əngəl olmasını qadağan etsə də, işəgötürənlər kollektiv sövdələşmənin səmərəliliyini azaldan fəaliyyətlərdə (məsələn, subpodratçılıq, qısa müddətli əmək müqavilələrindən istifadə etmək) iştirak etmişlər.

Dövlət Neft Şirkətinin 65,200 işçisindən Neft və Qaz Sənayesi İşçilərinin İttifaqına qoşulmaq tələb olunmuş və onların həmkarlar ittifaqına üzvlük haqqı dövlət orqanları tərəfindən avtomatik olaraq əməkhaqlarından (hər işçinin əmək haqqının 2 faizi) tutulmuşdur. Formal iqtisadiyyatda nüfuz malik olan dövlət müəssisələrinin əksəriyyəti işçilərin əməkhaqlarından üzvlük haqqı tutmuş, amma bu haqlar həmkarlar ittifaqlarına çatmamışdır. İşəgötürənlər rəsmən neftçilərin həmkarlar ittifaqlarına toplanan üzvlük haqqının dördü birini ittifaqın fəaliyyəti üçün “inzibati xərclər”ə çıxmışdır. İttifaqlar və onların üzvləri işəgötürənlərin üzvlük haqlarının necə və hara xərclədiklərini araşdırmaq üçün hər hansı bir vasitəyə sahib olmamışdır.

#### **b. Məcburi və ya icbari əməyin qadağan olunması**

Müharibə və ya dövlət orqanının nəzarəti altında məhkəmə qərarlarının icrası kimi hallar istisna olmaqla məcburi və ya icbari əməyin bütün formaları qanunla qadağan olunur. Qanun pozuntularına görə cərimələr, o cümlədən azadlıqdan məhrum etmə ümumilikdə bu halların qarşısını almağa kifayət edir. Hökumət tərəfindən qüvvədə olan qanunvericiliyin effektiv şəkildə icrası təmin olunmamışdır. Resurslar və yoxlamalar adekvat deyil. Bu, qismən onunla əlaqədardır ki, bütün növbəti və növbədənkənar əmək yoxlamaları üzrə moratorium mövcuddur.

İl ərzində Təhsil Nazirliyinin paytaxtdan kənar fəaliyyət göstərən əməkdaşlarının və şagirdlərin payız pambıq yığımında iştirakına şərait yaratmaq məqsədilə bəzi məktəblərin bağlanmasına dair məlumatlar əldə olunub. Tikinti sahəsində bəzən məcburi olaraq mühacir işçilərin əməyindən istifadə olunmuşdur. Uşaqların məcburi olaraq diləndirilməsi problem olaraq qalmaqdadır, onların ev işlərini görməyə məcbur edilməsi isə yeni yaran problemdir. Ölkə daxilində kişilər və oğlanlar bəzi hallarda tikinti sahəsində məcburi əməyə sövq edilmişlər (bax: bölmə 7 c.). Daxili İşlər Nazirliyinin məlumatına görə ilin ilk doqquz ayında beş məcburi əmək faktı qeydə alınmışdır. İl ərzində Daxili İşlər Nazirliyinin İnsan Alverinə qarşı Mübarizə Baş İdarəsi tərəfindən tikinti və kənd təsərrüfatı sektorunda yoxlamalar aparılmış, lakin məcburi əmək məqsədilə insan alverinin qurbanı olan hər hansı bir şəxs müəyyən edilməmişdir.

*Bax: Dövlət Departamentinin “İnsan alveri” haqqında hesabatı*

[www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/](http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/)

### **c. Uşaq əməyinin qadağan olunması və minimum əmək yaşı**

Bir çox hallarda Qanun 15 yaşından etibarən uşaqların əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmasına icazə verir. 14 yaşlı uşaqlar ailə təsərrüfatında və ya valideynlərinin razılığı ilə gündüz saatlarında məktəbdən sonra onların sağlamlığına təhlükə törətməyən işlərdə çalışa bilərlər. 16 yaşdan aşağı uşaqlar həftədə 24 saatdan, 16-17 yaş arası uşaqlar isə həftədə 36 saatdan çox olmamaqla əmək fəaliyyəti ilə məşğul ola bilərlər. 18 yaşına çatmayan uşaqların ağır və təhlükəli iş şəraitdə çalışması qanunla qadağan olunur və uşaqların çalışmasının qadağan edildiyi sahələr qanunla müəyyən edilir. Buraya zərərli maddələrlə və yer altında olan işlər, habelə gecə saatlarında, kömür mədənlərində, gecə klublarında, barlarda, kazinolarda və spirtli içkilərin təqdim olunduğu digər müəssisələrdə olan işlər daxildir.

Hökumət tərəfindən uşaq əməyini qadağan edən və minimum yaş həddini müəyyən edən qanunların icrası müvafiq qaydada təmin olunmamışdır. Resurslar və yoxlamalar adekvat deyil, qanun pozuntularına görə cəzalar, o cümlədən cərimələr heç də hər zaman bu kimi halların baş verməsinin qarşısını almır. İl ərzində Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi və Sosial Siyasət Komitəsi daxil olan şikayətlərlə bağlı yoxlamalar keçirsə belə, növbəti və növbədən kənar əmək yoxlamaları üzrə moratorium mövcud olması uşaq əməyi üzrə qanunların effektiv şəkildə icrasının qarşısını almışdır. Yerli QHT-nin məlumatına görə bu sahədə aparılan monitorinqlərin artırılmasına ehtiyac var.

Kənd təsərrüfatında uşaq əməyindən istifadə, məcburi dilənçilik, küçə işlərində və gəlir məqsədilə cinsi istismara məruz qalan uşaqlar barəsində qeyri-rəsmi məlumatlar olsa da, İl ərzində uşaq əməyinin istismarı ilə bağlı az şikayət qeydə alınıb (bax: bölmə 6, Uşaqlar və bölmə 7 b.).

*Bax: Əmək Departamentinin “Uşaq əməyinin ən pis formaları” adlı hesabatının nəticələri*

[www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings](http://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings)

### **d. İşə qəbul və məşğulluqla əlaqədar ayrı-seçkilik**

İşə qəbul və məşğulluqla bağlı ayrı-seçkilik qanunla qadağan olunur, lakin hökumət tərəfindən bu qanunun effektiv şəkildə icrası hər zaman təmin olunmayıb. İşəgötürənlər, ümumiyyətlə, fiziki qüsurlu insanları işə götürməyə tərəddüd etmişlər və iş yerlərinə giriş məhdudlaşdırılmışdır.

Erməni əsilli vətəndaşlar işə qəbul prosesində ayrı-seçkiliyin olması barəsində məlumat vermişlər. İşə qəbul və məşğulluq zamanı cinsi oriyentasiyaya görə ayrı-seçkilik halları mövcud olmuşdur. Cinsi azlıq nümayəndələrinin məlumatına görə işəgötürənlər cinsi oriyentasiyasına görə insanları qanuni olaraq işdən xaric edə bilmədiklərinə görə onları işdən azad etmək üçün digər səbəblər tapırlar.

Qanun qadınların təhlükəli xarakterli işlərdə, məsələn yeraltı kömür mədənlərində çalışmasını istisna edir. Qadınlar yüksək vəzifələrdə, habelə aparıcı

işgüzar sahələrdə daha az təmsil olunmuşlar. Ənənəvi fəaliyyətlər kənd yerlərində qadınların iqtisadi imkanlara əlçatanlığını məhdudlaşdırmışdır.

Qadınların əmək haqqı məbləği kişilərin əmək haqqı məbləğindən aşağı olmuşdur. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin Məlumatına görə 2016-cı ildə Azərbaycanda qadınların orta aylıq əmək haqqı məbləği 317 manat (185 dollar) olduğu halda, kişilərin orta aylıq əmək haqqı məbləği isə 630 manat (368 dollar) olmuşdur.

#### **e. Məqbul iş şəraiti**

Yanvar ayının 21-də aylıq minimum əmək haqqı məbləği 105 manatdan (61 dollar) 116 manata (68 dollara) artırılıb. Əmək qabiliyyətli insanlar üçün minimum əmək haqqı yoxsulluq səviyyəsindən (minimum yaşayış həddi) aşağı olmuşdur. Ekspertlərin bildirdiyinə görə “Minimum əmək haqqı haqqında” Qanunu qüvvəyə minmişdir. Qanuna görə cinsindən, yaşından və digər təsnifatdan asılı olmayaraq bərabər iş görə işçilərə bərabər məbləğdə əmək haqqı verilməlidir.

Qanunla 40 saatlıq iş həftəsi müəyyən edilir; maksimum gündəlik iş növbəsi 12 saata bərabərdir. Təhlükəli işlərdə çalışan işçilər həftədə 36 saatdan artıq işləyə bilməzlər. Qanun nahar və istirahət fasiləsinin, illik məzuniyyətin verilməsini tələb edir və bunlar əmək müqavilələri və kollektiv sazişlərlə müəyyən olunur. Yerli şirkətlərin qanunla tələb olun artıq iş saatına görə minimum kompensasiya verib verməməsi barəsində məlumat olmasa da, beynəlxalq şirkətlər, ümumilikdə, qanunun bu tələbinə əməl etmişdir. Qanunla əcnəbi və yerli işçilərin hüquqlarının bərabər olması nəzərdə tutulur.

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi və AHİK-nın rəsmiləri tərəfindən iş yerlərində, xüsusilə, inşaat, enerji və neft sektorunda yoxlamalar həyata keçirilmiş, işə götürənlərə əmək şəraiti yaxşılaşdırmaq tövsiyə olunmuşdur. Bir çox insan hökumətin müqavilə və əmək qanunvericiliyinin tələblərinin icra olunmadığı və ümumilikdə iqtisadiyyatın 10-30%-ni təşkil edən qeyri-rəsmi iqtisadiyyatda yarım-ştat işlərdə çalışmışdır.

Hökumət tərəfindən məqbul iş şəraiti haqqında qanunun effektiv şəkildə icrası təmin edilməmişdir. Yerli insan hüquqları qrupları, o cümlədən neft-kimya sənayesi üzrə insan hüquqlarını müdafiə edən QHT-nin – Neftçilərin Hüquqlarının Müdafiəsi Təşkilatı bildirib ki, işəgötürənlər, xüsusilə xarici neft şirkətləri heç də hər zaman əcnəbi və yerli işçilərə eyni münasibət göstərmir. Məlumatla görə xarici neft şirkətlərində çalışan yerli işçilərin əməkhaqqı məbləği bir çox hallarda aşağı olmuş və onlar əmək müqaviləsi, tibbi sığorta olmadan fəaliyyətə cəlb olunmuşlar. Xarici neft şirkətlərinin yerli əməkdaşlarının sözlərinə görə onlara əlavə iş saatlarına görə əmək haqqı və məzuniyyət haqqı ödənilməmiş, bununla da Əmək Məcəlləsinin tələblərini pozulmuşdur.

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin əmək müfəttişliyi tərəfindən iş yerlərində həyata keçirilən yoxlamalar zəif və səmərəsiz olmuşdur. Nazirliyini az sayda müfəttişi tərəfindən iş yerlərinin monitorinqi aparılmış, qanun pozuntularına

görə nadir hallarda cərimə tətbiq edilmişdir. Qanunla sağlamlıq və əmək təhlükəsizliyi standartları müəyyən olunsay belə, işəgötürənlər bu standartlara məhəl qoymur. Tikinti, neft və qaz sektorlarında məqbul iş şəraitinin təmin olunması ilə bağlı qanun pozuntuları problem olaraq qalmışdır. 2015-ci ildə qaz borusunun partlaması nəticəsində Xəzər Dənizində sualtı qazma qurğusunun yanmış və ümumilikdə 31 neftçi dünyasını dəyişmişdir. Baş nazir Artur Rəsizadənin rəhbərlik etdiyi xüsusi komissiyaya baş verən hadisəni araşdırmaq tapşırılmışdır. Komissiyanın hazırladığı hesabat Prezident Administrasiyasına təqdim edilsə də, ictimaiyyətə bu barədə məlumat verilməmişdir.

2016-cı ilin dekabr ayında əsən güclü küləyin neft əməliyyatları estakadasının bir hissəsini uçurması nəticəsində 10 işçi dünyasını dəyişmişdir. Neftçilərin Hüquqlarının Müdafiəsi Təşkilatı bildirmişdir ki, estakada köhnə olub və istismar şərtlərinə düzgün əməl olunmayıb.

Verilən məlumatlara görə 2016-cı ildə Azərbaycan Hava Yollarının əməkdaşlarından az əməkhaqqı məbləğində daha uzun müddət işləmək tələb olunub. Digər məlumatlarda o da bildirilir ki, rəhbərlik ekipaj üzvlərindən istirahət zamanı hotel nömrələri əvəzinə, təyyarənin göyərtəsində qalmalarını tələb edib.

AHİK Rusiya və Gürcüstandan olan əmək miqrantlarının hüquqlarının qorunması və iş şəraitinin təhlükəsizliyinin təmin olunması kimi məsələlərdə sözügedən ölkələrin dövlət orqanları ilə səmərəli əməkdaşlıq etdiklərini bildirmişdir. Verilən məlumatlara görə Əmək və Əhalinin Müdafiəsi Nazirliyi və Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən təhlükəli sektorlarda və qeyri-rəsmi iqtisadiyyatda çalışan işçilərin əmək hüquqlarının təmin olunmasına nəzarət edilir. İşçilər sağlamlığa və təhlükəsizliyə təhdid törədən şəraitdə çalışmaqdan imtina edə bilərlər, lakin belə olan halda onların məşğulluğunu təmin edən hüquqi müdafiə vasitəsi yoxdur.